

KLASİK SÜNNET TANIMLARININ ELEŞTİRİSİ VE YENİ BİR "SÜNNET TANIMI" DENEMESİ

A Critique of Classical Definitions of the Sunnah and Towards a New Definition

M. Hayri KIRBAŞOĞLU

DOÇ.DR., A.Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ, ANKARA

İslam'ın yeniden yorumlanması, İslam düşüncesinin çağın ihtiyaç ve gereklerine uygun bir şekilde yeniden oluşturulması yolunda yapılacak çalışmalarda öncelikle temel alınması gereken kaynağın Kur'an olduğu, çağdaş İslam düşünürleri tarafından, ortaya koydukları pek çok eserde, hararetle savunulmuştur. Onların bu isabetli teşhisleri ve gösterdikleri takdire şayan çabaları sonucundadır ki günümüzde Müslümanlar —gelenekçi olsun modernist (çağdaşçı) olsun— tekrar Kur'an'a dönmek gerektiği konusunda hemen hemen fikir birliği etmiş durumdadırlar. Kur'an'a dönüş düşüncesinin genel bir kabul görmüş olması yanında, atılan diğer müsbet bir adım da, Kur'an'ın çağdaş bir yorumu için sağlıklı bir metod geliştirme yolunda önemli mesafelerin katedilmiş olmasıdır. Bu cümleden olmak üzere, Seyyid Kutub "*Fi Zilâli'l-Kur'an*" ı ile çağdaş tefsirin en güzel örneğini ortaya koymuş; Muhammed İzzet Derveze —bildiğimiz kadarıyla— ilk olarak Kur'an'ın nüzûl sırasına göre tefsirini gerçekleştirmiştir. Ancak her iki tefsir de, Kur'an'ın ayetlerini tek tek tefsir etme prensibine bağlı kalmışlardır. Ardından tefsirde yeni bir yaklaşım olan "Bütünlük ilkesi"* ortaya atılmış ve bu prensip özellikle

Fazlur Rahman tarafından birçok eserinde ısrarla vurgulanmıştır.¹ Fazlur Rahman sadece bununla da yetinmemiş ve savunduğu bu metodun örnek bir uygulamasını "*Ana Konularıyla Kur'an*" adlı eserinde² ortaya koymuştur. Bilindiği gibi Kur'an'ın inanç, ibadet, toplum, devlet, ekonomi, hukuk vb. alanlarda insanlığa sunduğu prensipleri, diğer bir deyimle beşeriye sunduğu "sistem"i ortaya koyan müstakil bir eser mevcut değildir. Bu alanda yapılan yegane çalışma ise —bildiğimiz kadarıyla— "*The Qur'an-Basic Teachings*" adlı eserdir.³ Kur'an'ın yukarıda sözü edilen beşer hayatının her alanıyla ilgili öğretilerini, bir sistem dahilinde ortaya koymaya çalışan bu eser mütevazî bir deneme olmakla birlikte, "Kur'an'ın insanlığa sunduğu sistemin ortaya konulması" düşüncesiyle yapılmış ilk teşebbüs olması itibarıyla önemlidir. Thomas Ballantine Irving, Khurshid Ahmed ve Muhammed Menâzir Ahsen tarafından hazırlanan bu eser; Kur'an, Kutsal Kitaplar, Allah, Gayb, Dünya-Ahiret, Peygamberlik ve Peygamberler, İman ve Amel, Ahlakî değerler, Sosyal davranış kuralları, Suç-Günah, Aile ve Toplum, Ekonomik Hayat, Hukuk ve Devlet, Temel insan hakları, Dış politika ilkeleri, İslam

* "Tefsirde Bütünlük İlkesi", Kur'an ayetlerini tek tek birbirinden bağımsız olarak ele alıp yorumlamak şeklindeki klasik metodun aksine, beşer hayatının çeşitli alanlarını ilgilendiren temel kavram ve konularla ilgili bütün ayetleri birarada değerlendirip, bir bütünlük içerisinde yorumlamak şeklinde kısaca ifade edilebilir. Geniş bilgi için bkz: Doç.Dr.Alparslan Açıkgenç, *Tefsir usulünde bütünlük sorunu*, İslami Araştırmalar, c.3, s.3 (Temmuz 1989), s.95 vd; Yrd.Doç.Dr.Mevlüt Güngör, *Tefsirde konulu tefsir metodu*, a.g.dergi, c.2, s.7 (Mayıs 1988), s.49, vd.

1. "Özellikle günümüzde ihtiyaçlarından dolayı Müslümanlar, Kur'an'ın bilhassa sosyal öğretilerini belirleyen tatminkar bir tefsir teorisinin ihtiyacı içersindedirler. Klasik ve Ortaçağ müfessirleri, Kur'an'ı ayet ayet tefsir etmişlerdir. Bir ayet üzerine yorum yaparken, bazen Kur'an'ın bir başka ayetine atıfta bulunmalarına rağmen, bu sistematik bir şekilde yapılmamıştır. Kur'an tefsirleri bu yüzden bir bütün olarak hayat için lüzumlu ve anlamlı olan etkin bir dünya görüşünü ortaya koyamamışlardır. Müfessirler "Kur'an'ın bazı ayetleri, diğer bazı ayetlerini tefsir eder" prensibini kabul etmişler, ancak bütün bir dünya görüşünü inşa etmek için, Kur'an'ın manasını sistematik olarak bütünleştirme yolunda çaba harcamamışlardır. Tefsirlerin yanısıra Müslümanlar, "Tefsir Usûlü" diye adlandırılan Kur'an'ı yorumlama metodları ve prensipleri konusunda çok sayıda eser yazmışlardır (...) Bu çalışmalar, Kur'an'ın metninin anlaşılması için hakikaten esas teşkil eder. Ancak Kur'an'ın manasını bir bütün olarak anlamamız için bize yardımcı olacak bir tefsir teorisine büyük bir ihtiyaç vardır. Bu teori sayesinde Kur'an'ın hem kelamî (theological), hem de ahlakî (ethical) ve ahlakî-hukukî (ethico-legal) kısımları birleşmiş bir bütün olacaktır (Fazlur Rahman, *Kur'an'ı Yorumlama*, Terc: Osman Taştan, İslami Araştırmalar, Sayı:5 (Ekim 1987), s.200.

2. Terc: Alparslan Açıkgenç (Ank. 1987)

3. Islamic Foundation, London 1979.

toplumu ve misyonu gibi konularda Kur'an'ın öğretilerini bir el kitabı ölçüsünde de olsa sistemleştirmeye çalışmaktadır. Bu haliyle eser, ileride ortaya konması beklenen, Kur'an'ın konularına göre yapılmış bir tefsirinin küçük bir örneği sayılabilir.

Öte yandan Kur'an'ın icâzı konusunda bile çağdaş yaklaşımların ortaya atıldığı görülmektedir. Her ne kadar Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Mustafa Sadık er-Rafîf, Emin el-Hûlî, Dr. Binti Şâtû', Dr. Seyyid Ahmed Halil bu tür bir yaklaşımla Kur'an'ın icâzı konusunda başarılı tesbitlerde bulunmuşlarsa da, bu tespitlerini Kur'an'ın tamamına uyguladıkları bir tefsir meydana getirememişlerdir. Dr.Subhi es-Salih'in "Kur'an'ın icâzı konusunda çağdaş anlayışımızın en mükemmel bir ifadesi olduğu dahi söylenebilir"⁴ diyerek methettiği metodunu Seyyid Kutub önce "*Kur'an'da Edebi Tasvir*" ve "*Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*" adlı eserlerinde ortaya koyduktan sonra, bunu Kur'an'ın tamamına en güzel şekilde uygulamayı "*Fi Zilâli'l Kur'an*" adlı tefsirinde başarmıştır.⁵

Ayrıca Kur'an'ın anahtar kavramları üzerinde semantik açıdan duran Prof.Dr.Toshihiko Izutsu'nun "*Kur'an'da Allah ve İnsan*"⁶ ve "*Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*"⁷ adlı eserleri, Kur'an ve Tefsir çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır.

İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an konusunda bu olumlu gelişmeler vuku bulurken, "Sünnet" konusunda da benzer çalışmaların yapılmış olması beklenirdi. Ne var ki, Kur'an konusundaki çalışmaların daha henüz gelişme safhasında olması ve şu ana kadar arzu edilen sonuçlara varılamamasından olsa gerek, Sünnet alanında Kur'an alanında yapılan çalışmalar seviyesinde ilerleme kaydedilememiştir. Gerçi İslam dünyasında, Sünnet'in yeniden değerlendirilmesi yolunda bazı çalışmalara girişildiği görülmektedir. Aslında bu çalışmalar, ya "Sünnet" konusundaki bazı tenkitlere karşı onu savunma amacına,⁸ ya da bazı İslamî meselelerin hadisler ışığında ele alınması amacına yöneliktir. Bunun dışındaki çalışmalar hadislerin tek bir eserde toplanması,⁹ hadis kaynaklarının tahkikli neşri ve bu eserlere bazı indeksler hazırlanması gibi teknik özellikteki çalışmalardır.¹⁰

Bu çalışmalar kesinlikle yararlı ve şart ise de, asıl önemli olan, Sünnet konusundaki on dört asırlık birikimimizi gözden geçirmek, değerlendirmek ve bu değerlendirmenin ışığında, çağın ihtiyaç ve şartlarına uygun bir Sünnet anlayışı geliştirmektir.

YENİ BİR SÜNNET ANLAYIŞINA VE TANIMINA GEREK VAR MIDIR?

İslamın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in, değişen şartlara bağlı olarak çeşitli zamanlarda yeniden yorumlanması gerektiği konusunda Müslümanlar hemfikirdir. Nitekim on dört asırlık İslam tarihi boyunca ortaya konmuş olan sayısız tefsirler bunu göstermektedir. Sünnet'in de asırlar boyunca —Kur'an yorumları seviyesinde olmasa da— çeşitli yorumlara tabi tutulduğunu görmekteyiz. Çeşitli asırlarda yazılmış olan pek çok hadis şerhleri ve ulemânın zaman zaman hadisleri farklı şekillerde anlamış olmaları da bu hususu doğrulamaktadır. Gerek Kur'an, gerek Sünnet konusunda yeni yorumlara gidilmesini gerektiren husus, hiç şüphesiz, değişen şartlar ve ihtiyaçlardır. Bu açıdan bakıldığında, "Sünnet Tanımı" ve "Sünnet Anlayışı"nın da, değişen şartlara bağlı olarak zaman zaman yeniden yorumlanmış olması beklenirdi. Ancak Sünnet-Hadis edebiyatına baktığımızda, on dört asır boyunca yapılmış olan Sünnet tanımlarının genellikle hemen hiç değişmediğini ve bu şekilde değişmeksizin günümüze kadar geldiğini görüyoruz.

Burada cevaplamamız gereken bir takım sorular karşımıza çıkmaktadır: "Sünnet" tanımının mutlaka değişmesini gerekli kılan nedir? Şimdiye kadar yapılmış olan tanımlar yeterli ise yeni bir tanım geliştirmenin anlamı olabilir?

Bu ve benzeri sorulara cevap verebilmek için, İslam toplumlarında hâkim olan Sünnet anlayışlarına bakmamız gerekir. Şayet günümüzde Müslümanların sağlıklı bir Sünnet anlayışına sahip oldukları bir gerçek ise, bu durumda yeni bir tanım yapmaya çalışmak yersiz olacaktır. İslam toplumlarında hâkim olan Sünnet anlayışının sağlıklı olup olmadığını tesbit etmenin en kestirme yolu ise, bu toplumların mevcut durumlarını gözden geçirmektir. O halde günümüz İslam toplum-

4. Dr.Subhi es-Sâlih, *Maâlimu's-Şeriatil-İslamiyye* (Beirut, 1978), s.271.

5. A.g.e., s.268.

6. A.Ü. İlahiyat Fak. Yay.no:126 (Ank. 1975).

7. Pınar Yayınları, İst. (?)

8. Meselâ Dr.Mustafa es-Sibâî'nin "*es-Sunne ve Mekânetuha fi'l-Teşri'i'l-İslamî*", (Beirut, 1396/1976) ve Abdulgani Abdulhalık'ın "*Hucciyyetu's-Sunne*" (Beirut, 1986) adlı eserleri gibi.

9. Burada örnek olarak Dr.Abdümelik Bekr Abdullah el-Kâdi'nin "*Mevsû'aul-Hadisi'n-Nebevî*" (Kuveyt, 1407) adlı, ilk ciltleri çıkıp ta henüz devam etmekte olan çalışması ile Dr.Yusuf el-Kârdavî'nin başkanlığında Katar'da yürütülen benzeri bir proje örnek verilebilir.

10. Bkz: Dr.Hasan Hanefî, *et-Turûs ve't-Tecdid* (Kahire ?), s.12.

larına —öncelikle de kendi toplumumuza— bir göz atalım:

Müslümanların büyük kısmını oluşturan halk kitleleri, genellikle dini bilgilerini ve tabiatıyla Sünnet kültürünü, aileden ve çevreden aldığı bilgiler yanında, camilerde verilen vaaz ve hutbelerden sağlamaktadır.

Okumuş kitleler ise, din dersleri, dini okul ve yüksek okullarda verilen Hadis —Sünnet dersleri ve bunlara ilave olarak okudukları çeşitli eserler aracılığıyla Sünnet kültürünü elde etmektedirler. İster kitlelerin eğitimini gerçekleştiren imam-hatip, vaiz ve müftüler olsun, ister dini okulların öğretmenleri ve yüksek öğretim kurumlarının öğretim kadrosu olsun, hepsinin de Sünnet—Hadis konusunda verdikleri eğitim-öğretimde dayanakları ve kaynakları genellikle klasik eserlerdir. Okumuş olsun ya da olmasın, fertlere Sünnet anlayışı vermede yararlanılan kaynakların verdikleri Sünnet tanımları —ileride görüleceği üzere— hemen hemen aynıdır. Bu tanımlar, hadis, fıkıh, usûl-ı fıkıh ve kelâm gibi belli branşların amaçları doğrultusunda yapılmış tanımlardır; ve bugün de Sünneti tanımlamada ve Sünnet anlayışının oluşturulmasında bu tanımlar esas alınmaktadır.

Burada sorulması gereken diğer bir soru şudur: Gerek halk kitlelerinin, gerek İslâmî ilimler alanında eğitim-öğretim görevlerinin Sünnet anlayışlarını şekillendiren, bu tanımlar ve bunların ortaya koyduğu bakış açıları olduğuna göre; bu tanımların günümüz İslam toplumlarında sağlıklı bir Sünnet anlayışının oluşmasını sağladıkları ileri sürülebilir mi? Maalesef ne toplumumuzun, ne de diğer İslam toplumlarının Sünnet anlayışlarını ortaya koyan uygulamalı herhangi bir araştırmaya rastlamak mümkün olmamıştır.¹¹ Bu bakımdan —özellikle toplumumuz açısından— yapacağımız tespitlerde ilmi araştırmaların ortaya koydukları verilere dayanmamız sözkonusu olmayacaktır. Bu durumda şahsî gözlemlere ve Sünnet anlayışlarını aksettiren bazı eserlere bakarak, konuyla ilgili bazı tespitlerde bulunmaktan başka bir yol bulunmadığı açıktır.

Gerek halk düzeyinde, gerek öğrencilerim üzerinde yaptığım şahsî gözlemler, inceleme ve araştırmalar sonucunda görülen durum şudur: Sünnet denilince ilk akla gelenler genelde; namazların sünnetleri, sünnet

olmak, misvak kullanmak, gümüş-akik yüzük takmak, sarık sarmak, yemeğe tuzla başlamak, Ramazan'da teravih namazı kılmak, sakal bırakmak —ki bu listeyi daha da uzatmak mümkündür— gibi hususlardır. Bu sayılanlardan farklı olarak diğer bazı İslam toplumlarında "Sünnet" olarak ele alınıp, üzerinde durulan konulara dair şu örnekleri verebiliriz: Meselâ, Ebû Abdîrrahman Mukbil b.İîâdî el-Vâdî'nin "*Şer'iyetu's-Salât fi'n-ni'âl* (Ayakkabılarla namaz kılmanın meşrûiyeti)"¹² adlı eserinde sergilediği Sünnet anlayışını özellikle zikretmemiz gerekir. İnsanların pekçok Sünnet'ten habersiz olduğunu, dolayısıyla bunları terkettiklerini, sonra da bu sünnetleri ihyâ etmek isteyenleri dalâletle suçladıklarını belirten yazar, ayakkabılarla namaz kılmanın da, bu unutulmuş sünnetlerden olduğunu söylemekte ve konuyla ilgili hadisleri zikrederek, bir sünneti ihyâya çalışmaktadır.¹³ Yazar bununla da yetinmemekte, mescid ve camilerdeki halı, kilim vb. yaygıların da kaldırılması gerektiğini, zira Rasûlullah'ın (a.s.) toprak zeminde namaz kıldığını, dolayısıyla ona uymak gerektiğini imâ etmektedir.¹⁴

Bir başka yazar Ali Hasen Ali Abdulhamid ise "*Av-detun ile's-Sunne (Sünnete Dönüş)*"¹⁵ adlı eserinde taklidi tenkit edip ictihadı savunmuş, ayrıca eserine eş-Şevkânî'nin ictihadla ilgili bir risalesini de dercetmiştir ki, bu suretle yazar "Sünnet'e Dönüş" ten ne anladığını da ortaya koymuş olmaktadır.

Bu iki yazarın Sünnet'e bakış açılarına benzer bir bakış açısının toplumumuzda da mevcut olduğunu gösteren bir örneğe de işaret etmeden geçmemek gerekir. Haksess dergisinde "Unutulan Sünnetlerimiz ve Namazda Sarık Sarmak"¹⁶ başlığı altında yayınlanmış olan bu makale, toplumumuzda mevcut Sünnet anlayışının tipik bir örneği olması bakımından dikkat çekicidir.

Verdiğimiz bu örnekler şunu göstermektedir: Her üç yazarın da Sünnet anlayışı kapsamlı, sistemli ve çağdaş bir anlayışın ürünü olmayıp, parçacı ve gelişigüzel bir yaklaşım tarzından kaynaklanmaktadır. Ayrıca her üçünün de yaklaşımları lafızcı, şekilci bir yaklaşım olup, geçmişin harfiyen taklidi görüşüne dayanmaktadır. Diğer bir husus ise, bu yazarların önemle üzerinde durdukları konuların öze, esasa değil, teferruata taalluk eden konular olduğudur. Ortaklaşa bazı sünnetlerin artık

11. Burada bir dergi tarafından yayınlanmış olan "*Ehl-i Sünnet Özel Sayısı*" (Aylık Dergi, Ank, 1985) —ki doğrudan "sünnet" anlayışını konu almamaktadır— ile "*Soruşturma II: Kur'an ve Sünnet*" (Sor Yayıncılık, Ank. 1987) adlı çalışmaya işaret etmek yerinde olur. Ancak her iki çalışmanın da, toplumun son derece dar bir kesimini ve özellikle okumuşlar kesimini esas alması ve metod yönünden görülen bazı eksiklikleri cihetiyle yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

12. Dâru'l-Erkam, Kuveyt, 1983.

13. *A.g.e.*, s.5, 6

14. *A.g.e.*, s.31.

15. el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Ürdün (Amman), 1404.

16. Haksess (Temmuz, 1987, sayı:271), s.18-20.

terkedildiğinden yakınan yazarların, Sünnet'in ana konuları ve özellikle Müslümanların toplumsal problemleriyle ilgili konuları üzerinde durmaları gerekirken, kendilerince önemli gördükleri "ayakkabılarla namaz kılmak"¹⁷ camilerden halıları kaldırmak, taklid yerine icthadi savunmak ve namazı sarıkla kılmak gibi konuları Sünnet'i ihya etmek adına gündeme getirmeleri ise, Sünnet'in toplumsal boyutunun hemen hiç gözönüne alınmadığını, tamamen ferdi bir Sünnet anlayışının Müslümanların zihinlerine hakim olduğunu gözler önüne sermektedir.

Gerek toplumumuz, gerek diğer İslam toplumları için aynı derecede geçerli olan bu tespitler karşısında, Müslümanların sağlıklı bir Sünnet anlayışına sahip olduklarından sözdebilmek sanırım çok zordur. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) Müslümanlardan kendisinin Sünnet'ine uymalarını istediğinde bundan kasdının, bugün Müslümanların sergiledikleri türden bir Sünnet anlayışı olduğunu düşünmek büyük bir hata olur. İslam toplumlarının büyük bir kesiminde, İslam'ın "tevhid" ilkesine aykırı ve şirk olduğu dahi söylenebilecek pek çok inanç, düşünce ve davranış ile sayısız hurafeler hüküm sürmeye devam ederken, kezâ toplumsal hayatın hemen her alanında Müslümanlar Kur'an ve Sünnet'in öğretilerinden uzak bir hayat tarzı sergilerken; bu problemlerin çözümü için "Sünnet'in" bize neler verebileceği, dahası, İslam toplumlarının kültürel, fikri, ekonomik, siyasi vb. alanlarda aslı kimliğine kavuşması, içinde bulunduğu acınacak durumdan kurtulabilmesi için "Sünnet" in bize nasıl yol gösterebileceği üzerinde durulacağı yerde, sadece birtakım teferruat meselelerde Hz. Peygamber'e (s.a.v) uymaya, daha doğrusu onu taklid etmeye çalışmak, açıkça özü, temel ve asıl olanı bırakmak anlamına gelir.

Başka bir tabirle bugün Sünnet'i uygulamaya çalıştığını savunan, insanları Hz. Peygamber'in sünnetine uymaya çağırın ve kendilerinin Hz. Peygamber'in yolunun takipçileri olduğunu göstermek için "Sünnet taraftarı (Ehl-i Sünnet) adını kendisine şiar edinen, ama aslında kısır bir Sünnet anlayışından öte geçemeyen bir

zihniyet sözkonusudur. Bu tür bir Sünnet anlayışının yeterli ve sağlıklı olduğunu savunmak ve Sünnet'i daha önce zikrettiğimiz örnekler düzeyine indirgemek, fakat sayısız problemler yığını altında ezilen İslam ümmetinin bu durumdan kurtulması için "Sünnet" ten nasıl ilham alınabileceği üzerinde durmamak, aslında kelimenin tam anlamıyla "ölünün yüzünü pudralamak"tır.

Kaldı ki, Sünnet'e uyma, Sünnet'i ihya etme iddiasıyla gündeme getirilen meselelerin pekçoğunun gerçekten Sünnet olup olmadığı dahi tartışılabilir bir konudur. Mesela namazın sarıkla kılınması, sarığın fazileti, akik veya yakut yüzük takmak ve yemeğe tuzla başlamak, üç aylarda aralıksız oruç tutmak gibi, özellikle bizim toplumumuzda Sünnet olarak bilinen hususların dayandığı hadisler genellikle uydurma ya da son derece zayıf rivayetlerdir.¹⁸ Bu durum aynı zamanda toplumumuzdaki Sünnet anlayışının, dayandığı deliller bakımından da pek içaçıcı bir manzara arzemediğini gösterir.

Şimdi açıkça şu hususu ortaya koymak gerekir: Bugün Müslümanların sahip oldukları Sünnet anlayışının, bir dünya görüşü ve hayat tarzı denilebilecek nitelikte özlü, kapsamlı ve sistemli bir bütün olduğunu öne sürülebilir miyiz? Hz. Peygamber'i (s.a.v) tanıyan, onun gönderiliş amacını bilen, İslam'ın mesajının özünü kavramış olan hiçbir Müslümanın böyle bir iddiada bulunabileceğini zannetmiyoruz. Bundan da anlaşılacaktır ki, geçmişte yapılmış olan Sünnet tanımları ve bu tanımların şekillendirdiği bir Sünnet anlayışı esas alınarak İslam toplumlarında uygulanagelen Sünnet eğitimi, bu toplumlara, sağlıklı bir Sünnet anlayışının nasıl olması ve Sünnetin nasıl algılanması gerektiğini telkin etmede yeterli ve etkili olamamaktadır. Görülen odur ki, mevcut Sünnet anlayışımız, geçmişin sırf bir tekrarı olmaktan öteye gidememekte ve çağdaş İslam toplumlarının karşılaştığı mesleclerde ona yol gösterme fonksiyonunu yerine getirememektedir. Kanaatimiz odur ki, ister hadisçilerin, ister fıkıhçıların, ister usûl-i fıkıhçıların, isterse kelamcıların Sünnet tanımları ve Sünnete bakış açıları olsun, bunların herbirinin bugün Sünnet

17. Bu tür bir sünnet anlayışına bizzat şahit olduğumu da burada belirtmek isterim. 1985-87 yılları arasında Riyad'da bulunduğum sırada, iki genç Müslüman dışarıdan gelip sandaletleriyle camiye girerek halıların üzerine basa basa en ön safa geçip namaz kılmışlar ve bu durum cemaatin tedirginliğine yol açmıştı.

18. Yemeğe tuzla başlama konusundaki rivayetler için bkz: İbn Arrâk, *Tenzihu 'ş-Şer'i'a*, (Beyrut, 1981), II.243, no:44. Sarığın ve sarıkla namaz kılmamanın faziletine dair rivayetler için bkz: Ali el-Kârî *el-Esrâru'l-Marfû'a fî'l-Ahbâri'l-Mavdû'a* (Beyrut, 1971), s.232-233; *el-Masnû'* (Halep, 1969), s.87-88, no:177; Muhammed Derviş el-Hût, *Esne'l-Matalib*, (Beyrut, 1983) s.184, no:818; 'es-Schâvî, *el-Makasidu'l-Hasene* (Mısır, 1956), s.261, no:717; s.263, no:624; el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ* (Beyrut, 1352), s.72, no:1783. Ayrıca *et-Tirmizî*, 25 Libâs, 42 (IV. 247-48), no:1784'de sarıkla ilgili bir hadis var ise de, hadisin isnadında, hakkında bilgi bulunmayan (mechûl) iki ravinin bulunduğunu bizzat et-Tirmizî ifade etmektedir. Akik veya Yakut yüzük takmakla ilgili rivayetler için bkz: İbn Arrâk, a.g.e., II. 270, no:11, 12, 13; II. 275, no:31; II. 276, no:32, 33; Kadir, Regaip, Beraat, Miraç ve Mevlüd kandillerinin kutlandığı gecelerin — Kadir gecesi hariç — faziletine ve bu gecelerde yapılması gereken özel ibadetlere — namaz, oruç vb. — dair sahih hadis bulunmadığına ve bu konudaki hadislerin büyük çoğunluğunun "uydurma" olduğuna dair bkz: Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Bâis alâ inkârî'l-bida' ve'l-havâdis*, (Kahire ?).

anlayışımızın içinde bulunduğu durumun ortaya çıkmasında belli oranda payları vardır.

Geçmişte yapılmış ve bugüne kadar gelmiş olan çeşitli Sünnet tanımlarının, herhangi bir yoruma ve değişikliğe tabi tutulmaksızın aynen tekrarlanması, çağın problemlerini ve ihtiyaçlarını gözönüne alan çağdaş bir sünnet anlayışının oluşturulması konusunda yetersiz kaldığı bizce açık bir hakikattir. Sünnet anlayışımızın düzeltilmeye ve yeniden yorumlanıp sistemleştirilmeye olan ihtiyacını anlamak, sıradan bir Müslüman için pek kolay olmasa da, çağımızın Müslüman entellektüellerinin bunda pek zorluk çekeceğini sanmıyoruz. Zira İslam'ın iki temel kaynağı olan Kur'an ve Sünnet'ten ilkinin, çağdaş bir yorumunun yapılması ve onun insanlığa sunduğu hayat görüşünün bir sistem olarak ortaya konmasında zaruret olduğunda hemen hemen bütün Müslümanlar hemfikir iken, aynı Müslümanların, Sünnet'in de çağdaş bir yaklaşımla yeniden ele alınarak, yorumlanmasını gerekli görmemeleri düşünülemez. Hiç şüphe yok ki, Sünnet'i çağdaş bir yaklaşımla değerlendirme ve yorumlama konusunda atılacak ilk adım, "Sünnet" kavramına yeni bir şekil vermek, yani yeni bir Sünnet tanımı yapmak olmalıdır.

Ne yazık ki, Sünnet konusunda, çağın ihtiyaçlarına cevap verecek yeni bir anlayış ve bakış açısı geliştirme yolunda yapılmış ciddi hemen hiçbir çalışma-çende bulunmamaktadır. Bu tespit özellikle ülkemiz açısından geçerlidir. Diğer İslam ülkelerinde de durum pek farklı olmamakla beraber, gelecekte birtakım olumlu gelişmelerin görülebileceğine dair bazı belirtiler de yok değildir. Sünnet'e çağdaş bir yorum getirmenin, çağdaş bir Sünnet tanımı ve anlayışı geliştirmenin İslam ümmetinin geleceği açısından haiz olduğu önemin idrak edilmeye başlandığını gösteren bir teşebbüse burada işaret etmek gerekir. Sözünü ettiğimiz bu sevindirici gelişme şudur: 19-22 Haziran 1989 tarihleri arasında Amman'da *İslam Medeniyeti Araştırmaları Ürdün Kraliyet Akademisi* (The Jordanian Royal Academy for Islamic Civilizational Research—The Aal al-Bayt Foundation) VII. Genel Kurulunda, *Uluslararası İslami Düşüncesi Enstitüsü* (International Islamic Thought Institute) ile ortaklaşa "Sünnet ve Bilgi-Medeniyet Kurmada Sünnet'in Metodu" konulu uluslararası bir seminer düzenlemiştir. Yüzden fazla İslam âliminin katıldığı bu seminerin ana konusunun "Sünnet'in yorumu, Sünnet'in değerlendirilmesi konusundaki metodlar" olması ve sunulan tebliğlerde Sünnet'in İslam hukuku ve eğitim alanında kaynak teşkil etmesi yanında, onun uluslararası

hukuk alanındaki rolü ve Ümmet'in kültürel-fikri yapısının ve medeniyetinin kurulmasındaki fonksiyonu üzerinde durulması¹⁹, Müslümanların Sünnet konusunu çağın şart ve ihtiyaçları karşısında yeniden yorumlama ve değerlendirmeye ihtiyaç duyduklarının bir işaretidir. Özellikle bu seminerin "*Çağdaş İslam Düşüncesinde bir dönüm noktası oluşturduğu, çünkü Müslüman düşünürlerin ilk defa, Sünnet'in sadece bir delil olarak kullanıldığı modası geçmiş sofistik çerçeveyi kırıp, onun dışına çıkmaya başladıkları ve Sünnet ile Siret'i, üzerine Beşerî ve Sosyal ilimlerin temelini atılacağı bir bilgi kaynağı olarak sunma yolunda açık alanlara doğru ilerledikleri*"²⁰ şeklinde değerlendirilmesi de, Ümmet'in çağdaş bir Sünnet anlayışı geliştirme azminde olduğunu göstermektedir. Yine bu değerlendirmenin ardından, "*Sünnet'in bu şekilde algılanması amacıyla girişilmesi gereken bu şerefli görevin yerine getirilebilmesi için izlenmesi gereken yol ve metod konusunu gündeme getirmekle bu seminer, Müslüman düşünürleri bu son derece önemli, fakat uzun süreden beri ihmal edilmiş boyutu, —yani Sünnet'i— zenginleştirmek için katkıda bulunmaya çağırılmaktadır*"²¹ denilmektedir ki, yapılan bütün bu tespit ve değerlendirmeler, bugün Sünnet kavramının ve anlayışının yeniden ele alınmasının bir zaruret —hatta hayatî önemi haiz nitelikte bir zaruret— olduğuna dair kanaatimizi teyid eder mahiyettedir. Aynı ihtiyacın İslam dünyasının farklı yerlerinde aynı anda hissedilmeye başladığını görmek gerçekten sevindiricidir. Yapılan tespit ve değerlendirmeler arasında görülen bu paralellik, takip edilen yolun doğru olduğunu göstermesi bakımından da önem arz etmektedir.

Özette, yapılan bu açıklamaların, Sünnet'in yeni bir tanımının yapılması ve çağdaş bir Sünnet anlayışının geliştirilmesi için yeterli bir gerekçe oluşturduğu kanaatindeyiz.

NIÇİN BUGÜNE KADAR YENİ BİR SÜNNET TANIMI VE ANLAYIŞI GELİŞTİRİLEMEDİ?

Konumuz açısından çok önemli olmamakla beraber, zihinlerde doğabilecek bir soruya da cevap aramak yerinde olur. Bu soru da, bugüne kadar yeni bir Sünnet tanımı ve anlayışının niçin geliştirilemediği sorusudur.

Kanaatimizce bunun sebebi genel olarak yine bugüne kadar devam etmiş olan Sünnet anlayışımızdır. Bu temel sebebi ayrıntılarıyla inceleyecek olursak, aşağıda zikredeceğimiz sebeplerin, yeni bir Sünnet tanımı ve anlayışının geliştirilemeyeşine yol açtığı ileri sürülebilir:

19. *The American Journal of Islamic Social Sciences* (c.6, sayı:1, Eylül, 1989), s.191.

20. *A.g.e.*, s.195.

21. *A.y.*

a) Bu sebeplerin en önemli ve en başta geleni, Sünnet'i bir model, bir yaşayış tarzı ve dünya görüşü olarak değil de, mücerred bir "delil" olarak algılama alışkanlığıdır. Nitekim şimdiye kadar yapılmış olan Sünnet tanımları bu tür bir anlayışın en açık birer delili olarak kabul edilebilir. Sünnet'i İslamî ilimlerin çeşitli branşlarının ihtiyaçlarını gözönünde bulundurmamak suretiyle mücerred bir "delil" olarak algılama anlayışının asırlar boyunca hakimiyetini sürdürmesi bir oranda normal bir gelişme olarak kabul edilebilir. Zira son birkaç asır öncesine kadar İslam dünyası, iyi veya kötü, İslam'ı, bir hayat nizamı olarak benimsemiş, dolayısıyla Sünnet'i sadece bir "delil" olarak algılamak yeterli görülmiştir, ve hakikaten de yeterli olmuş olabilir. Ancak son asırlarda İslam dünyası, geçmişte benzeri çok az görülen bir duruma düşmüş, İslam devletleri teker teker çökmüş ve birçoğu İslam'a düşman olan güçlerin hakimiyetine boyun eğmek durumunda bırakılmışlardır. Bu durum Müslümanları tekrar düşünmeye, bağımsızlıklarını tekrar elde etmenin çarelerini araştırmaya sevk etmiş ve bunun da tabii bir sonucu olarak son asırlarda görülen İslamî uyanış başlamıştır. Bu uyanış sürecinin bir gereği olarak ta İslam düşünürleri geçmişte maruz kaldıkları durumun sebeplerini araştırmaya başlamışlardır. Neticede Müslümanlar İslam'ı bir ideoloji, bir hayat tarzı ve dünya görüşü olarak algılamadıkça, içinde buldukları durumdan kurtulmalarının mümkün olamayacağını idrak etmişlerdir. İşte bu gerçek, Müslümanları, İslam'a dolayısıyla onun iki temel esası olan Kur'an ve Sünnet'e bakış açılarını köklü bir şekilde yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır. İşte Sünnet'in de geçmişte değerlendiriliş şekline çok farklı ve köklü bir şekilde yeniden değerlendirilmeye çalışılmasının en başta gelen sebebi budur. Diğer bir ifade ile Sünnet'in yeni bir tanımının yapılması ve yeni bir Sünnet anlayışının geliştirilmesi, şartların getirdiği bir zorunluluktur. Bu şart geçmişte olduğundan çok günümüzde gerçekleştiğinden ki, Sünnet'in yeniden değerlendirilmesi bugün kaçınılmaz olmuştur.

b) Geçmişten günümüze kadar uzanan ve halâ İslam toplumlarını etkilemeye devam eden geleneksel Sünnet anlayışının tesiriyle, geçmişte yaşamış büyük İslam âlimlerinin geliştirmiş oldukları Sünnet tanımlarının ve bunlara bağlı olarak oluşmuş olan Sünnet anlayışlarının, en iyi tanım ve en sağlıklı anlayış olduğunu kabul etmek te önemli sebepler arasında sayılabilir. Diğer bir ifade ile bu, geçmişte yaşamış olan İslam âlimlerinin seviyelerini erişilemez kabul edip, onların geliştirdikleri tanımlardan daha iyisini yapamayacağımızı itiraf

etmek, geçmişte yapılanları aynen muhafaza ve tekrar ile yetinmek anlamına gelir ki, bunun özellikle günümüzde kabulü mümkün değildir. Bu tür bir anlayışın İslam'ı dondurmak ve hatta tabir caizse geleneği kutsallaştırmak anlamına geldiği aşikârdır. Elbette geçmiş İslam âlimlerinin geliştirdikleri Sünnet tanım ve anlayışları kendi zamanları için yeterli olmuştur. Ancak şartlar gerektiğinde yeni tanım ve anlayışlar geliştirmek, asla geçmiş âlimleri küçümsemek anlamına gelmez. Eğer geçmişî mükemmel görüp, onunla yetinmek zorunlu olsaydı, bugün kütüphanelerimizi dolduran sayısız tefsir, hadis, fıkıh, kelam vb. eserler vücuda gelmezdi. Şurasını asla hatırdan çıkarmamak gerekir ki, İslam'ın her zaman ve mekanda geçerli olabilmesi, onun değişen şartlarda değişik yorumlara açık olmasıyla mümkündür. "İctihad" adını da verebileceğimiz bu önemli prensip ne yazık ki, sadece fıkha hasredilmiş ve tefsir, kelam vb. branşlar yanında Sünnet tanım ve anlayışlarımızda da bir icthad'dan söz edilebileceği düşünülmemiştir. Halbuki icthad sadece fıkha mahsus olmayıp, geniş anlamda İslam'ın —yani Kur'an ve Sünnet'in— değişen şartlara göre yeniden yorumlanması şeklinde anlaşılmalıdır. Dolayısıyla fıkıh alanında yeni ortaya çıkan meselelere çözüm bulmak icthad olduğu gibi, Kur'an'ın yeni bir yorumunu yapmak, yeni bir Kelam anlayışı geliştirmek te²² bir icthattır. Bu açıdan bakıldığında nasıl fıkıh alanında icthad zorunlu ise, Tefsir ve Kelam ve tabiatıyla Sünnet alanında yeni anlayışlar ve yorumlar getirmek —yani bu alanlarda icthad yapmak— ta zorunludur, kaçınılmazdır. Bu bakımdan fıkıh alanından icthattan söz etmek nasıl yadırganmıyorsa, Sünnet konusunda da yeni bir icthad'tan, yani yeni bir anlayıştan söz etmek yadırganmamalıdır. Yapılan yeni bir icthad nasıl geçmiş çözümleri küçümsemek anlamına gelmezse, yeni bir Sünnet tanımını yapmaya teşebbüs etmek te, geçmiş tanımları küçümsemek anlamına gelmez. Dolayısıyla yeni bir Sünnet anlayışı geliştirmek, aslında geçmiş âlimlerin izinden gitmek; geçmiş tanımları değiştirilemez kabul etmek ise bu âlimlerimizin benimsemiş oldukları metoda karşı çıkmak demektir.*

c) Yeni bir Sünnet anlayışının bugüne kadar geliştirilemeyişinin diğer bir sebebi de, bu iş için uygun zeminin bulunamayışdır.

Genelde, yenilikçi bir mahiyet arzeden her teşebbüs birtakım tepkilerle karşılaşır. Tarih boyunca, özellikle düşünce alanında, yenilik yapmak isteyenlerin çeşitli tepkilerle karşılaştığı bilinen bir gerçektir. İslam toplumları da bu konuda diğerlerinden farklı olmamıştır. İşte yeni fikirlerin, yeni anlayışların karşılaştıkları bu tep-

22. Nitekim İzmirlî İsmail Hakkı'nın Kelam ilmine yeni bir veche vermeye teşebbüs etmesi ve eserine "Yeni İlm-i Kelâm" (Ank., 1981, Hazırlayan: Dr. Sabri Hizmetli) adını vermesi böyle bir anlayışın ürünüdür.

kiler, genellikle yeni düşünce ve anlayış sahiplerini rahatsız etmiş, hatta zaman zaman korkutmuştur. İslam toplumlarını gözönünde bulunduracak olursak, özellikle Sünnet sözkonusu olduğunda toplumların, yeni düşünce ve anlayışlar karşısında daha da hassas olacağını kolaylıkla tahmin etmek mümkündür. İşte konunun bu hassasiyeti, birçok İslam âlimini ve düşünürünü, mevcut Sünnet anlayışını değiştirmeye teşebbüs etmekten alıkoymuş olabilir. Aslında yeni olan herşeye sırf yeni olduğu için karşı çıkmanın yanlış olduğu açıktır. Önemli olan, getirilmek istenen yeni düşünce ve anlayışların İslam'a uygun olup olmadığıdır. Ancak, özellikle halk kitleleri bu şekilde düşünmek yerine, mevcut düşünce ve anlayışları adetâ din'ini müdafaa edencesine savunma cihetine gitmiş; kendisinin sahip olduğu inanç, düşünce ve anlayışların —çoğu zaman bunlar, Kur'an ve Sünnet'ten uzak, bid'at ve hurâfelerle dolu dahi olsa— dışına çıkan her anlayışı ve düşünceyi "sapıklık", "bid'at", "dalâlet" veya günümüzün yaygın deyimıyla "dinde reformculuk" olarak damgalama eğilimi göstermiştir. İşte tarih boyunca rastlanan bu gibi durumlar, genellikle ulemâyı ve düşünürleri, elden geldiğince hakim düşünce ve anlayışlara ters düşmemeye sevk etmiş olabilir. Bu durum ise en fazla, İslam dünyasında düşüncenin durgunlaşıp donuklaşmak suretiyle, gerilediği dönemlerde varlığını hissettirmiştir. Bu dönemler esnasında, İslam düşüncesi için leke sayılabilecek müsamahasızlık örneklerine rastlandığını da üzülererek ifade etmek gerekir. Bu şartlar altında yeni bir Sünnet anlayışı geliştirmenin bir takım tepkileri de beraberinde getireceği aşîkârdır ki, bu tepkilerin yol açacağı endişe ve korku, toplumda kökleşmiş bulunan Sünnet anlayışında bir değişikliğe, üstelik ciddi ve köklü bir değişikliğe teşebbüs edecek olan ilim ve düşünce adamlarını bundan alıkoymuştur.

Öte yandan, Hz. Peygamber'in gerçek Sünnet'inden giderek uzaklaşmış olan bir toplumda, sağlıklı bir Sünnet anlayışı geliştirmeye çalışmak demek aslında, toplumun Sünnet'in amaç ve ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılanmasını savunmak anlamına gelirdi. Zira, yeni bir Sünnet anlayışı geliştirildiğinde, Sünnet'in toplumsal hayatın çeşitli alanlarıyla ve bu arada toplumsal hayatın en önemli kurumlarından olan yönetim ile ilgili ilkeleri de gündeme gelecektir. Asr-ı saadet ve ilk iki halife dönemi hariç, İslamî yönetimlerin İslam'ın ideal yönetim ilkelerine ne derece bağlı kalabildiği her zaman tartışılabilir. Ancak kesin olan şudur ki, bu yönetimler

tam anlamıyla İslamî olmaktan sık sık uzaklaşmışlar; Hz. Peygamber'in Medine Site devletinde esas aldığı ilkeleri, yönetimde kendilerine rehber edinmeyi siyasetlerinin temel hedefi yapamamışlardır. İslamî yönetimlerin bunu hiçbir zaman başaramadıkları ileri sürülemezse de, başardıkları dönemlerin hayli seyrek ve kısa oldukları rahatlıkla söylenebilir. Sünnet'in ilkelerinden uzaklaşmış ve sık sık totaliter bir karakter kazanmış olan yönetimlerde, hayatın her alanında ve tabiatıyla yönetimde, Sünnet'in ilkelerini hakim kılmak isteyen yeni bir Sünnet anlayışı, kaçınılmaz olarak mevcut yönetimlerle karşı karşıya gelecektir. Bu ise ulemâ ile yönetimin çatışması sonucunu doğuracaktır ki, böyle bir çatışmada zararlı çıkacak, baskı, zulüm ve haksızlıklara maruz kalacak olanlar kesinlikle ulemâ olacaktır.²³ Nitekim İslam tarihi boyunca fiilen durum bu olmuştur. Bunun en açık delili ise, tarih boyunca yönetimin zulüm ve baskılarına maruz kalmış pekçok ilim ve düşünce adamına rastlandığı halde, bu baskılara karşı halkı bilinçlendirip yönetimi ele geçirebilen hemen hiçbir ilim ve düşünce adamına rastlanmayışıdır. Bu ise, ilim ve düşünce adamlarının her türlü düşünce ve anlayışlarını —özellikle yönetimle ilgili köklü değişiklikleri içeren düşünce ve anlayışlarını— rahatlıkla ifade edebilecekleri tam bir fikir hürriyetine her zaman sahip olmadıklarını gösterir.

Günümüzde ise durum —en azından bazı İslam toplumları açısından— farklıdır. Her ne kadar İslam konusundaki yeni olan düşünce ve anlayışları reddetme eğilimi halâ birçok İslam toplumunda hakimiyetini sürdürmekte ve bu durum "yeni anlayış ve görüşler" getirme çabasında olan ilim ve fikir adamları üzerinde manevi bir baskı oluşturmakta ise de, bugün yönetimlerin —kendileri için zarar ve tehlike arz etmediği sürece²⁴— onlara açıkça baskı yapmaları pek sözkonusu değildir. Bu bakımdan, günümüz ilim ve düşünce adamlarının, fikir ve düşüncelerini serbestçe ifade etme bakımından, geçmişe nazaran daha iyi şartlara sahip olduğu söylenebilir. Buna bir de, İslam ülkelerinin dışındaki ülkelerde yaşayan Müslüman ilim ve düşünce adamlarının durumlarını ilave etmek gerekir. Toplumsal manevî baskının ya da yönetimin çeşitli baskılarının sözkonusu olmadığı toplumlarda yaşayan bu gibi ilim ve düşünce adamlarının, çoğu zaman bir İslam ülkesinden daha geniş bir düşünce hürriyetine sahip oldukları da bir gerçektir.

23. İlk dönemlerden başlayarak, yönetimle veya halkın tepkisiyle karşı karşıya gelen ilim ve fikir adamlarına örnek olarak; yönetimin baskılarına maruz kalan İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'yi, "Mihne" olaylarında yönetim tarafından işkencelere tabi tutulan İmam Ahmed b. Hanbel'i ve diğer çağdaşı ulemâyı, Hanbelîler tarafından kapısı taşlanan Taberi'yi, fikirlerine karşı çıkan hasımlarının yönetimi arkalarına alarak hapse attırdıkları İbn Teymiye'yi zikredebiliriz.

24. Günümüzde bazı İslam ülkelerindeki yönetimlerin ulemâyı ve düşünürleri karşı tavır almaları ise, onların İslam'a yeni bir bakış açısı ve yeni bir yorum getirmelerinden ziyade, düzeni İslamî temellere oturtmak istemelerinden dolayıdır.

İşte bütün bu sebeplerden dolayıdır ki, hughüne kadar "Sünnet" anlayışında köklü bir değişikliğe gidilememiştir. Bugün bizler ise, böyle bir değişikliğe gidebilmemiz için elverişli şartlara sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Üstelik bizlerin böylesi köklü bir değişikliğe gitmek için, geçmiş ilim ve düşünce adamlarından daha şanslı sayılabileceğimizi söylersek, pek mübalağa da etmiş sayılmayız. Çünkü günümüz ilim ve fikir adamları sahip oldukları geçmişe nazaran oldukça geniş bir fikir hürriyeti yanında, ondört asırlık bir birikime de sahip bulunmaktadırlar. Günümüz ilim ve fikir adamlarının diğer bir avantajları da, Kur'an ve Sünnet konusunda yeni bir yaklaşım ve anlayış geliştirerek, Kur'an ve Sünnet'in çağdaş bir yorumunu yapmak için, çağımızın sosyal disiplinlerinden yararlanma imkanına sahip bulunmalarıdır.

Bu değerlendirmeler ışığında diyebilirizki, geçmişte —şartlar müsait olmadığı için— geliştirilememiş olan ve günümüze kadar aynen tekrar edilmekle yetinilen "Sünnet" anlayışımızın çağın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden değerlendirilmesi, yeni bir Sünnet tanımı yapılması ve bu tanımın ışığında Sünnet'in bir sistem haline getirilmesi "yapılsa iyi olur" denebilecek bir iş değil, aksine bir zorunluluktur. Ölüm-kalım savaşı vermekte olan İslam düşüncesi —ve tabii İslam toplumlari— bu savaştan galip çıkmak istiyorlarsa; tekrar yeni bir İslam medeniyeti kurup, insanlığa kurtuluşun yolunu gösterme şerefine nail olabilmek için, bu ulvî görevi yerine getirmek zorundadır. Bu bakımdan yeni bir Sünnet tanımı ve anlayışı geliştirmenin bir zorunluluk olduğuna inanıyoruz.

KLASİK SÜNNET TANIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Sünnet'in gerek lugattaki, gerek İslam'daki ıstılahî manası üzerinde birçok araştırmada yeterince durulmuştur.²⁵ Bu bakımdan biz bu bilgileri tekrar zikretmeye gerek görmüyoruz. Bizim burada üzerinde duracağımız husus, özellikle dinî bir terim olarak Sünnet'in şimdiye kadar yapılmış olan tanımlarının bir değerlendirmesini yapmak, eski tanımların eksik ve hatalı yönlerini tespit etmek ve yeni bir Sünnet tanımı geliştirmek için nelere dikkat edilmesi gerektiğini araştırmaktır.

Ondört asırlık İslamî geleneğimize baktığımızda, Sünnet'in tanımı konusunda, hemen hemen benzer şekillerde ifade edilmiş olan başlıca dört tanım üzerinde ittifak edildiği görülür. Bu dört tanımdan herbiri, Hadisçiler, Fıkıhçılar, Usûl-i Fıkıhçılar ve Kelamcılar olmak üzere dört ayrı bransa mensup İslam âlimlerince geliştirilmiş tanımlardır. Bu dört tanım şunlardır:

I. Hadisçiler'in Tanımı: Hadisçilere göre, "Şer'i bir hüküm ifade etsin ya da etmesin, Hz.Peygamber'in bütün sözleri, fiilleri, takrirleri, onun hayatına dair bilgiler" Sünnet'i oluşturur.²⁶

II. Fıkıhçılar'ın Tanımı: Farz ve vacipler dışında Hz.Peygamber'den (s.a.v) gelen hükümler Sünneti meydana getirir.²⁷

III. Usûl-i Fıkıhçılar'ın Tanımı: Kur'an dışında, Hz.Peygamber'in şer'i bir hüküm teşkil eden söz, fiil ve takrirlerine Sünnet denilir.²⁸

IV. Kelamcılar'ın Tanımı: Kelamcılar Sünnet'i bid'at'ın karşıtı olarak tanımlamışlardır ki, aslında bu bir tanım olmaktan ziyade, bir şeyin ne olmadığını tarif etmektir.

İşte ayrıntularla ilgili bazı önemsiz farklara ve değişik şekillerde ifade edilmelerine rağmen, geçmişten günümüze kadar yapılmış olan bütün Sünnet tanımları, gencide bu dört tanımın dışına çıkmamaktadır. Bizce bütün bu tanımların eksik yönlerini topluca şöyle sıralamak mümkündür:

Geçmişte yapılmış olan Sünnet tanımlarının eksiklikleri:

1. Sadece akademik ihtiyaçlara göre yapılmış olmaları,
2. Sünnet'in toplumsal boyutundan ziyade, bireysel boyutuna ağırlık vermeleri,
3. Bağlayıcılık yönünden Sünnet'i sınıflandırmamış olmaları,
4. Kur'an'ın tanımların dışında bırakılmış olması.

25. Bkz: Muhammed Accâc el-Hatîb, *es-Sunnetu Kable't-Tedvin*, (Kahire, 1971), s.14-15; Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadis ve'l-Muhaddisân*, (Beyrut, 1984) s.8-9; Dr.Subhi es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve İstılahları*, (Ank., 1971) s.5-6; Abdülgâni Abdülhalık, *Hucûyyetu's-Sunne*, (Beyrut, 1986), s.45-51; Prof.Dr.Talat Kocyiğit, *Hadis İstılahları* (Ank., 1980) s.399-400; İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*, (Beyrut ?) XIII. 224-226; Fazlur Rahman, *Islamic Methodology in History*, (Karachi 1965) s.1-4; Muhammad Yousuf Guraya, *The Concept of Sunnah, A Historical Study*, (Islamic Studies, XI, March, 1972, pp.13-44).

26. Bkz: Muhammed Accâc el-Hatîb, *a.g.e.*, s.15; Muhammed Ebû Zehv, *a.g.e.*, s.9.

27. Bkz: Abdülgâni Abdülhalık, *a.g.e.*, s.51-68.

28. Bkz: Muhammed Accâc el-Hatîb, *a.g.e.*, s.16; Abdülgâni Abdülhalık, *a.g.e.*, s.68, vd.

Her üç tanım için ayrıca bkz: Muhammed İsmail es-Selefi, *Hucûyyet-i Hadis* (Urduca), (Lahor, 1981), s.95-96.

1. Sadece Akademik İhtiyaçlara Göre Yapılmış Olmaları

Yukarıda zikrettiğimiz Sünnet tanımlarına bakıldığında, bunların Hadis, Fıkıh, Usûl-i Fıkıh ve Kelam ilimlerinden herbirinin kendi konu ve amaçları doğrultusunda yaptıkları tanımlar olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Bu tanımlardan herbirinin, ilgili oldukları ilim dalının ihtiyacını karşılamakta yeterli olduğu söylenebilir. Ancak bir ilim dalına göre yapılmış olan Sünnet tanımının, diğer ilim dalına uygulanması, o ilim dalı için de geçerli olması sözkonusu değildir. Bu durumda, "Sünnet"e tâbi olmakla yükümlü bir Müslüman acaba hangi Sünnet tanımını esas alacaktır? Bu tanımlardan birini tercih ederse, bunu neye göre yapacaktır? Görüldüğü gibi her ilim dalının amaçları ve ilgi alanları açısından nisbeten tutarlı ve tatminkar olduğu ileri sürülebilecek olan bu tanımlar, "Sünnet" in kitlelere benimsetilmesi, bir yaşayış tarzı olarak onlara sunulması sözkonusu olduğunda bazı problemleri beraberinde getirmektedir. Sünnet ise sadece ilim adamlarının inceleme konusu olan birşey değildir; aksine o, toplumlara hâkim olması gereken bir zihniyet, bir dünya görüşüdür. Bu bakımdan topluma Sünnet şuurunun telkin edilmesi sözkonusu olduğunda, mevcut tanımlar karşısında insan şaşırmakta, hangisini esas alacağını bilememektedir. Binaenaleyh yapılacak yeni bir Sünnet tanımının her İslamî ilimler, hem de Müslüman halk kitlelerine Sünnet eğitimi verilmesi açısından, aynı oranda yeterli olması gözönünde bulundurulmalıdır. Sünnet'in birkaç tanımı yerine, müştereken tek bir tanımı olması gerektiği, aynı zamanda mantıkî bir zorunluluktur. Zira "Sünnet" in lugatta "takip edilen yol, âdet, model, vb." anlamlara geldiği, İslam'da ise kısaca Hz. Peygamber'in (S.A.V) ortaya koyduğu model diye tarif edilebileceği hatırlanacak olursa mantıken bu modeli tanıtan, belirleyen tanımın da tek olması gerektiği anlaşılır. Aksi takdirde İslam Peygamberi'nin (s.a.v) gerçekte bir olan Sünnet'i yerine, birbirinden farklı birçok "Sünnet"ler ortaya çıkacak, bu sünnetler de tabiatıyla hiçbir zaman gerçek Sünnet ile özdeş olamayacaktır.

Üstelik geçmişte yapılmış olan bu tanımların, toplumlara sağlıklı bir Sünnet şuru aşılama da yetersiz kaldığı, Müslümanların mevcut Sünnet anlayışlarından açıkça anlaşılmaktadır.

Diğer yönden, özellikle Fıkıh, Usû-i Fıkıh ve Kelam'ın, Sünnet'i sadece kendi ilgi alanlarıyla sınırlamaları da, parçacı bir sünnet anlayışına yol açmıştır. Aslında inanç, ibadet, eğitim, ekonomi, siyaset

vb. beşerî hayatın her alanını kuşatan bir bütün olan Sünnet; geçmişte yapılmış olan farklı tanımlar sebebiyle parça parça ve her bir ilmi ilgilendirdiği kadarıyla ele alınmış, hiçbir zaman bir bütün olarak ortaya konulamamıştır.

O halde Sünnet'in aslında bir tek ve bütün İslamî ilimler için geçerli bir tanımının yapılması bu olumsuzlukları engelleyebilecektir.

2. Sünnet'in Toplumsal Boyutundan Ziyade, Bireysel Boyutuna Ağırlık Vermeleri

Geçmişte ortaya konmuş bulunan çeşitli Sünnet tanımlarının önemli eksikliklerinden biri de, bunların Sünnet'i bireysel planda ele alma eğiliminde olmalarıdır. Diğer bir ifade ile, bu tanımlarda Sünnet'in toplumsal boyutuna hemen hiç temas edilmemektedir. Bu ise sözkonusu tanımları geliştirenlerin, Sünnet'i bireysel bir model olarak algıladıklarını ve tek tek fertlerin takip edecekleri bir yol olarak anladıklarını gösterir. Çünkü açıkça görüldüğü gibi, bu tanımların hiçbirisinde Sünnet; sosyal, ekonomik, ahlakî, siyasî vb. açılardan ele alınmamıştır.

Konuyu biraz daha genişletmek için, Roger Garaudy'nin şu sözleri bizce uygun bir hareket noktası teşkil etmektedir:

Sünnet çok önemli bir kaynaktır. Çünkü görgü tanıkları, yani Hz. Peygamber'in arkadaşları ve tarihte gerçekleştirilenler sayesinde öğrendiklerimizden hareketle, Medine toplumunun siyasî, sosyal, ekonomik ve ahlakî planda yönetiminde Hz. Muhammed'e rehberlik eden ilkeleri —İslam bir imparatorluğa dönüştüğü zaman Ebû Hanife'nin yaptığı gibi— sıra bize geldiğinde, çağımızın tarihsel koşulları içinde, onlardan ilham almak için ortaya çıkarmak bir zorunluluktur. Amaç, insanın aşkın boyutu aslâ gizlenmesin ve toplumda insan ilişkileri öyle olsun ki, her bir sözleşme, bir Hıristiyanın "kut-sama" dediği şeye dönüşsün. İşte yeri doldurulamaz "şeriat"ın rolü budur.²⁹

Bu sözlerin anlamı bizce şudur: Sünnet, fert planında Hz. Peygamber gibi İslam'ı yaşamak olduğu kadar, aynı zamanda —hem de daha önemli olarak— Hz. Peygamber'in oluşturduğu Medine toplumu gibi bir toplumu çağımızda oluşturmaya çalışmaktır. Diğer bir ifade ile, Sünnet'in temel amacı, sadece iyi birer Müslüman yetiştirmek değildir. Bilakis Hz. Peygamber'in (s.a.v) bütün gayretleri, Kur'an'ın ilkelerini esas alan, Kur'an'a dayalı bir toplum oluşturma gayesine yöneliktir. Aşıkârdır ki bu gayenin günümüzde gerçekleşmesi, sadece Müslümanların bireysel düzeyde iyi birer

29. Roger Garaudy, 20. Yüzyılın Biyografisi, Garaudy'nin Felsefi Vasiyetleri, (Ank., 1989), s.300, İslam ve İnsanlığın Geleceği (İst., 1990), s.59.

Müslüman olmalarıyla mümkün değildir. Bilakis Müslümanların oluşturduğu bir toplum; siyasî, iksadî, ic-timaî, ahlakî vb. alanlarda da, yani toplumsal planda da Hz.Peygamber'in gözönünde bulundurduğu ilkeleri esas almadıkça ve bu ilkelere dayanarak onun gerçekleştirdiği hedefleri gerçekleştirmedikçe, o toplumun ve toplumu oluşturan fertlerin "Sünnet"e tabi olduklarından bahset-mek mümkün değildir.

O halde Sünnet'e tabi olduğumuzu —istenirse buna, "Ehl-i Sünnet'ten olmak" ta denilebilir— ileri sürebilmemiz için, bütün kurumlarıyla Hz.Peygamber'in Medine'de kurduğu bir toplum gibi, bizim de çağın şartları içerisinde bir toplum oluşturmamız şarttır. Ancak böyle bir toplum oluşturan veya oluşturma çabasında olanlar gerçekten kendilerine "Sünnet" modelinin iz-leycileri olduklarını iddia edebilirler. Bu yapılmadığı tak-dirdir, bireysel düzeyde bir Müslüman ne kadar Hz.Peygamber gibi yaşamaya çalışırsa çalışsın, yine de böyle birinin gerçek anlamda "Sünnet"e bağlılığından söz edilemeyeceği kanaatindeyiz. Zira Sünnet parçalan-maz bir bütün halinde bir hayat tarzı, bir dünya görüşüdür ve insan hayatının bireysel ve toplumsal, her alanında "Sünnet"e uygun bir yol izlenmedikçe, "Sünnet'i iz-lemek"ten bahsedilemez.

Sünnet'in Nihâf Amacı Nedir?

Hatta daha da ileri giderek, şöyle bir soru sormak gerekir: Acaba Sünnet'e uygun bir toplum modeli oluşturulduğunda, Sünnet'in amaçları gerçekleşmiş sayılabilir mi? Bu soruya cevap verebilmek, yani Sünnet'in nihâf amacının ne olduğunu öğrenebilmek için, Hz. Peygamber'in niçin, hangi hedefleri gerçekleştirmesi amacıyla gönderildiğini araştırmakla işe başlamak gerekir. Bu sorunun cevabını, Hz.Peygamber'in (s.a.v) Sünnet'inin, yani izlediği yolun temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de aramak gerektiğine inanıyoruz. Bu noktadan hareketle Kur'an'ı incelediğimizde, (2/Bakara, 143) ve (3/Âl-i İmrân, 110) ayetlerinin sorumuzun cevabı niteliğinde olduğunu görürüz.

Üzerinde durulması gereken ilk ayet şudur:

وَكذ لك جعلناكم أمة وسطا لتكونوا شهداء على الناس ويكون
الرسول عليكم شهيدا

(2/Bakara, 143)

İşte böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki, insanlara karşı şahit olasınız, Peygamber de size karşı şahit olsun.

Bu ayetin tefsirinde Seyyid Kutub'un söyledikleri, Hz.Peygamberin gönderiliş amacının ne olduğunu açıklayıcı bir mahiyet arz etmektedir:

.....Sonra bu ümmetin bu kâinattaki büyük gerçeğinden, bu yeryüzündeki büyük görevinden, bu in-sanlık içerisindeki yerinin büyüklüğünden ve beşer hayatında sahip olduğu köklü rolden bahisleşöyle buyurulmaktadır: İşte böylece sizi orta bir ümmet yaptık ki.....³⁰

Bu sözlerden açıkça anlaşılmaktadır ki, Sünnet'in nihâf amacı, bir İslam toplumu oluşturmakla da gerçekleşmiş olmamaktadır. Zira oluşturulan bu toplumun da gerçekleştirmesi gereken amaçlar ve görev-ler vardır ki, bu İslam toplumunun bütün beşeriyete karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu evrensel bir görevdir. Bu evrensel göreve şu ayette de işaret edilme-ktedir:

كتم خير أمة أخرجت للناس تامرون بالمعروف وتنهون عن المنكر
(3/Âl-i İmrân, 110) ...وتؤمنن بالله...

Siz insanlar için [tarih sahnesine] çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar, Allah'a da inanırsınız...

Bu ayetin tefsirinde de Seyyid Kutub, Hz.Peygam-ber'in yolundan giden ve gidecek olan İslam ümmetinin nihâf misyonundan bahisle şöyle demektir:

Burada "çıkarılmış" kelimesinin kullanılmış olması câlib-i dikkattir. Sanki bu ifade ile, bu ümmeti [tarih sahnesine] çıkaran ve onu gayb karanlıklarından sıyrıp, arkasında ne olduğunu Allah'tan başka kim-senin bilmediği sermedî perdenin arkasından ortaya çıkmaya sevkeden latif bir yönetici ele işaret edilmek istenmektedir.(.....) Bu kelime özel bir misyonu, özel bir yeri ve özel bir değeri olan bir ümmeti varlık sah-nesine çıkaran bir hareketi anlatmaktadır: "Siz insanlar için [tarih sahnesine] çıkarılmış en hayırlı ümmet-siniz..."

İşte İslam ümmetinin kendi gerçeğini, kendi kıymetini öğrenmesi, en hayırlı ümmet olması sıfatıyla öncü olması ve önderliğin kendisinde bulunması amacıyla çıkarıldığını bilmesi için idrak etmesi gereken budur. Allah yeryüzünün yönetim ve hâkimiyetinin, kötünün değil iyinin elinde olmasını istemektedir. Bu sebeple, Ümmetin diğer Câhiliye toplumlarından al-maması, aksine bu toplumlara, kendisinin sahip olduğu [değerleri] daima vermesi gerekir. Binaenaleyh bu ümmetin daima [insanlığa] verecek birşeyi bulun-malıdır. Doğru akide, doğru bakış açısı, doğru sistem, doğru ahlak, doğru bilgi, doğru bilim. İşte bu, İslam ümmetinin haiz olduğu yer ve varoluş amacı dolayısıyla, zorunlu olarak yerine getirmesi gereken görevidir. Onun görevi daima önde, liderliğin merkezinde olmaktadır.³¹

30. Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an* (Cidde, 1986) I.124.

31. Seyyid Kutub, *a.g.e.*, I. 441; bkz: *Yoldaki İşaretler*, (Stuttgart, 1977-I.I.F.S.O yayını), s.9.

Burada sözü edilen bu görev, Allah'ın insana yüklediği "Halife" olma, yani yeryüzünde Allah'ın iradesini hakim kılma görevidir. Ancak bunun, sadece tek tek fertler tarafından yerine getirilebilecek bir görev olduğunu düşünmek son derece yanlış olur. Aksine, bu görevi üstlenecek, yeryüzündeki diğer toplumlara liderlik yapacak olan bir toplum sözkonusudur³² ki, "ümme" terimiyle kastedilen de böyle bir toplumdur. İşte Hz.Peygamber'in hayatını vakfettiği nihâf hedef te, yukarıda sözü edilen evrensel görevi üstlenecek bir toplum, yani ümme oluşturmak idi.³³ Gerçekte de durum bu olmuş ve insanlığa "örnek" ve "lider" olma görevini yüklenen toplumu, yani "Medine İslam Toplumu"nu oluşturmayı tarihte fiilen o gerçekleştirmiştir.³⁴ Bilindiği gibi bu toplum,"ümme"; itikâfî, siyasî, ekonomik, sosyal ve ahlakî olmak üzere, beşer hayatının bütün alanlarında gerçekleştirilmiştir ve bu özellikleri ile bu toplum, bizim için ilk modeli oluşturmuştur.

İşte bizce bugün "Sünnet'in konusu, bu "Medine İslam Toplumu Modeli" olmalıdır. Daha açık bir ifadeyle, bugün Sünnet'in konusu; Medine İslam toplumunun itikâfî, siyasî, ekonomik, sosyal ve ahlakî planda yönetiminde Hz.Peygamber'e önderlik eden ilkeleri tespit etmeye çalışmak³⁵ amacı ise, bu ilkelerden ilham alarak, günümüz şartları içerisinde, evrensel görev yerine getirecek çağdaş bir İslam toplumu modelinin nasıl oluşturulabileceği üzerinde durmak olmalıdır.³⁶

3. Bağlayıcılık Yönünden Sünnet'i Sınıflandırmamış Olmaları

Fıkıhçıların Sünnet tanımları hariç, diğer tanımlarda görülen ortak bir eksiklik te, bağlayıcılık konusuna herhangi bir açıklık getirmemiş olmalarıdır. Diğer bir ifade ile bu tanımlar, Hz.Peygamber'in Sünnet'inin tamamının mı, yoksa bazılarının mı mutlaka uyulması gerekli olduğu konusunda bize herhangi bir fikir ver-

memektedir. Hatta ilk bakışta bu tanımların, Sünnet'in tamamının mutlaka uyulması zorunlu hükümler içerdiğini ima ettiği bile söylenebilir. Halbuki Sünnet'in muhtevasının tamamen farz olan emirlerden veya işlenmesi haram olan yasaklardan ibaret olduğunu söylemek mümkün değildir; bugüne kadar hiçbir İslam alimi de böyle bir görüş ileri sürmemiştir. Tam aksine, ilk asırlardan itibaren İslam alimlerinin Sünnet'i bağlayıcılık açısından bir sınıflandırmaya tabi tuttuklarını görmekteyiz. Bu konuda verebileceğimiz en eski örneklerden biri İbn Kuteybe (Ö.276) tarafından yapılan tasniftir. O, Sünnet'i üç ana bölüm halinde ele almış, ilk iki bölümde bağlayıcı olan Sünnet'e örnekler verdikten sonra³⁷ üçüncü bölümle ilgili olarak, bu bölüme giren Sünnetlerin bağlayıcılık özelliği taşımadığını, dolayısıyla terkedenin günaha girmesinin sözkonusu olmadığını ifade etmiştir.³⁸ Yine o, Rasullullahın bütün yaptıklarını aynen taklid etmenin zorunlu olmadığını, dolayısıyla birtakım hususlarda Rasullullah'a uymak gerekmediğini de vurgulamıştır.³⁹

Sünnet'in tamamının bağlayıcı olmasının sözkonusu olmadığı ve bazı sünnetlerin uymayı gerektirmediği anlayışı daha sonraki asırlarda da devam etmiş ve bu husus özellikle Usûl-ı Fıkıh alimleri tarafından ele alınmıştır.⁴⁰ Bu anlayış günümüze kadar devam etmiş ve son zamanlarda yazılan Usûl-i fıkıh eserlerinde de aynen yer almıştır.⁴¹ Hz.Peygamber'in sünnetini bağlayıcılık açısından sınıflandırma konusunda günümüzde yapılmış en detaylı çalışma ise Muhammed Tahir b. Âşur'un "Makâsıdu's-Şeriatı'l-İslamiyye" adlı eserinde yaptığı tasniftir. Bugüne kadar yapılmış en tatminkar tasnif olarak gördüğümüz bu çalışmayı —bazı değişiklik ve yorumlarla birlikte— özet olarak sunmak yararlı olacaktır.

Muhammed Tahir b. Âşur'a göre Hz.Peygamber'in Sünnet'ini oniki kategoride mütalaa etmek mümkündür ki, bunları: 1. Yasama (et-teşrî), 2. Fetvâ (el-fetvâ), 3. Yargı (el-kadâ), 4. Devlet Başkanlığı (el-İmâra), 5. İyiye

32. Seyyid Kutub, *Yoldaki İşaretler*, s.9.

33. Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, s.13: "Hz.Muhammed aynı zamanda bir başka göreve de davet edilmiştir: Medine'de o, yeni bir topluluk (ümme) oluşturur ve bu topluluğu yönetir."

34. Bkz: Garaudy, *20. Asrın Biyografisi*, s.289.

35. Bkz: Garaudy, A.g.e., s.10, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, s.59.

36. Bkz: Garaudy, *20. Asrın Biyografisi*, s.300.

37. İbn Kuteybe, *Hadis Müdafası*, (Te'vilu Muhelifi'l-Hadis) (İst., 1989, 2. baskı) s.308-311.

38. A.g.e., s.311-312; "Üçüncü tür sünnet: Bize edep maksadyla sünnet kıldığı şeydir. Eğer bu sünneti işlersek, bundan dolayı sevap kazanmış oluruz. Yok eğer terkedersek —inşallah— bize herhangi bir günah yoktur..."

39. A.g.e., s.121, "Halbuki sünnet yiyecek ve içecek şeylerde değil. ancak dinî hususlarda mevzuu bahis olur. Eğer bir adam ömrü boyunca, Rasullullah yediği halde karpuzu hurma ile yemese. veya Rasullullah kabak sevdiği halde kabak yemese, bu adam için "Sünneti terketti" denemez."

40. Burada özellikle İzz b. Abdisselâm ile ondan etkilenmiş olan el-Karaffiye bilhassa işaret etmek gerekir. Bkz: Dr.Mehmet Erdoğan, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi* (İst., 1990) s.58.

41. Bkz: Prof.Muhammed Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi* (A.Ü.İ.F.Yayıncı, Ank., 1973), s.119-120; Prof.Abdulvahhâb Hallâf, *İslam Hukuk Felsefesi* (A.Ü.İ.F.Yayıncı, Ank., 1973), s.188-190 (Peygamberin söz ve fiillerinden, din (yani şeriat) olması gerekmektedir).

güzele teşvik (el-hedy), 6. Arabuluculuk (es-Sulh), 7. Fikir danışanlara yol gösterme (el-işâratu ale'l-musteşir), 8. Nasihat (en-Nasîha), 9. İnsanları en mükemmel olana yönlendirme (talabu hamli'n-nufüs ale'l-ekmel), 10. Yüce hakikatleri telkin (ta'lîmu'l hakâiki'l-âliye), 11. Tehdid ve azarlama (et-Te'dîb), 12. Yaratılış icabı ve maddi ihtiyaç gereği yaptıkları (et-tecerrud ani'l-irşâd) şeklinde sıralanmaktadır. Şimdi M. Tahir b. Âşur'un herbir kategori hakkında söylediklerini ve verdiği örneklerden bazılarını kısaca görelim:

1. Yasama (et-Teşrî)

Hiz.Peygamber'in Sünnet'inin büyük çoğunluğu bu kategoriye girer. Çünkü Hiz.Peygamber'in amacı, insanlara uymaları gereken hususları, ahkâmı bildirmektir. Hiz.Peygamber'in "*Haccın nasıl yapılacağını benden öğrenin (huzû annî menâsikekum)*" ve "*Namazı ben nasıl kalıyorsam öyle kalın (sallû kemâ raeytumûnf usallî)*" sözleri bu kategoriye giren sünnetlere örnektir. Bu sebeple haccın yapılışı ve namazın kılınışı konusunda Hiz.Peygambere uymak zorunludur.

2. Fetvâ (el-Fetvâ)

Dinî bir konuda kendisine sorulan sorulara Hiz.Peygamber'in verdiği cevaplar bu kategoriye dahildir. Mesela Vedâ Haccında gelip kurban kesmeden traş olduğunu, veya şeytan taşlamadan kurban kestğini vb. söyleyenlere, böyle yapmalarının hacca zarar vermeyeceğini söylemesi, fetva kategorisine örnek verilebilir. Hiz.Peygamberin verdiği fetvâlar, benzer durumda olanlar için aynen geçerlidir, bağlayıcıdır.

3. Yargı (el-Kadâ')

İhtilafı bir konuyla ilgili olarak iki hasım taraf arasında verdiği hükümler bu kategoriye girer. Habibe bintu Sehl'in, kocasından ayrılmak istemesi üzerine Hiz.Peygamber'in, onun kocasından aldığı bahçeyi geri vermesi şartıyla ayrılmalarına hükmetmesi bu kategoriye bir örnektir.

Bu üç kategori de aslında yasama (teşrî) niteliğindedir, zira yargı da fetvâ da teşrî hükümlerin uygulamasından ibarettir.

Ancak bağlayıcı olan bu üç kategori genel olabileceği gibi, özel şahıs ve durumlara da has olabilir. Bu durumda bu kategorilerin bağlayıcılığı da sözkonusu şahıs, durum ve şartların varlığına bağlı olur. Meselâ Hiz.Peygamber'in sıcak bölgelerde fermentasyona sebep olan bazı kapların kullanılmasını yasaklaması genel olmayıp, sıcak bölgeler için geçerlidir. Soğuk bölgelerde bu durum sözkonusu olmadığından, bu tür kapların kullanılması bu yasağın kapsamına girmez.

4. Devlet Başkanlığı (el-İmâra)

Hiz.Peygamber'in peygamber olarak değil, bir devlet başkanı olarak verdiği hükümler bu kategoriye oluşturur. "*Harpte bir düşmanı öldüren, o düşman üzerindeki silah, mal, techizat vb. alma hakkına sahip olur*" sözünü Hiz.Peygamber, devlet başkanı olarak söylediğinden, öldürülen düşmanın üzerindeki almalık ancak devlet başkanı müsaade ettiği takdirde mümkündür. Devlet başkanı izin vermezse kimsenin düşmanın üzerindeki eşyayı alması caiz olmaz.

5. İyile-güzele teşvik (el-Hedy)

Bu kategoride sözkonusu olan emir ve yasakların mutlaka yerine getirilmesi zorunlu olmayıp, hayra, iyi ve güzel olana teşvik amacı taşımaktadır. Meselâ Hiz.Peygamber'in Ebû Zerr'e söylediği "*Köleleriniz Allah'ın sizin hizmetinize verdiği birer nimettir, binaenaleyh her kimin hizmetinde bulunan bir kardeşi varsa, ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin*" sözü ideal ve en iyi olana teşvik amacıyla söylenmiştir. Yoksa efendilerin kölelerine yediklerinin ve giydiklerinin aynısından yedirip giydirmesi zorunlu değildir. Zorunlu olan kölenin normal düzeyde gıda ve giyim ihtiyacının karşılanmasıdır.

6. Arabuluculuk (es-Sulh)

Bu kategori yargı kategorisinden farklıdır. Zira bu kategoride yer alan hükümler sadece iki tarafı anlaşdırmak amacıyla ve iki tarafın rızasına dayalı olmak şartıyla ortaya konan çözümleri içerir. Mesela Ka'b b. Malik, Abdullah b. Ebi Hadred'den alacağını istediği ve bu konuda tartıştıkları zaman, tartışmayı sona erdirmek için Hiz.Peygamber'in Ka'b'a, alacağını yarısından vazgeçmesini tavsiye etmesi bu kategoriye bir örnektir. Hiz.Peygamber'in bu çözüme bakarak, bundan "*Alacaklı olan herkes borcunun yarısından vazgeçmek zorundadır*" şeklinde genel bir hüküm çıkarmak mümkün değildir.

7. Fikir danışanlara yol gösterme (el-işâratu ale'l-musteşir)

Bunu bir örnekle açıklayalım: Hiz.Ömer Allah rızası için cihadda kullanılmak üzere bir atı birine verir. Daha sonra at sakatlanır ve cihada elverişsiz hale geldiğinden, adam atı satmak ister. Hiz.Ömer adamın bu atı ucuza satacağını düşünerek satın almak ister. Bu hususta Hiz.Peygamber'e danışır, Hiz.Peygamber de "*Bir dirheme bile verse atı satın alma, zira sadakasından cayan, kasmışını yiyen köpek gibidir*" buyurur. Burada Hiz.Peygamber'in bu alışverişi yasaklaması haram olduğundan değil, hoş bir davranış olmamasındandır.

Nitekim fakihler de bu tür bir alışverişin geçerli olacağını kabul etmişlerdir.

8. Nasihat (en-Nasiha)

Fatıma binti Kays, Muaviye b. Ebû Sufyân ile Ebu Cehm'in kendisiyle evlenmek istediklerini söylediğinde Hz.Peygamber "Ebu Cehm eli sopalının biridir, Muaviye ise fakir bir adamdır" diyerek ona her ikisiyle de evlenmenin uygun olmayacağını söylemiştir. Ancak onun bu sözünden, bu ikisiyle evlenmenin caiz olmadığı sonucu çıkarılamaz. Hz.Peygamber'in bu sözü sadece bir nasihat-ten ibarettir.

9. İnsanları en mükemmel olana yönlendirme (Talabu hamli'n-nüfus ale'l-ekmel)

Hz.Peygamber'in emir ve yasaklarının birçoğu ashabını en mükemmel ve kendilerinin şeref ve faziletlerine uygun olana yönlendirme amacını taşır. Bu tür emir ve yasaklar bilhassa sahabe için emir niteliği taşıdığından, İslam ümmetinin tamamının bu emir ve yasaklara muhatap olması her zaman sözkonusu olamaz. Zira bu emir ve yasaklar, farz ya da haram derecesinde emirler olarak kabul edildiğinde ümmetin zor durumda kalması sözkonusu olabilecektir. Mesela Berâ b.Azib'in rivayetine göre Hz.Peygamber'in ashabına "İasta ziyaretini, cenazeyi takip etmeyi, aksırana "yerhamukallah" demeyi, selamı yaymayı, davete icabet etmeyi" emretmesi bu kategoriye bir örnektir. Burada zikredilen emirlerin farz olarak kabul edilmesi mümkün değildir ve farz olarak kabul edilmesi Müslümanları zora koşmak anlamına gelir. Nitekim İslam uleması da burada zikredilen emirlerin farz özelliği taşımadığını ifade etmişlerdir. Yine Hz.Peygamber'in "Sizden biriniz komşusunun (inşaat amacıyla) bir kalası sizin duvarınıza dayamasına engel olmasın" sözü de bu kategoriye girer. Buradaki emir de farz niteliğinde değildir, dolayısıyla bir kimsenin komşusuna bu izni vermesi zorunludur sonucu bu hadisten çıkarılamaz.

10.Yüce hakikatleri telkin (Ta'limu'l-hakâiki'l-âliye)

Meselâ Hz.Peygamber, sadakanın önem ve faziletini anlatmak için Ebû Zerr'e "Uhud dağı kadar altınım olsa, üç dinar kalıncaya kadar onu sadaka olarak dağıttım" demiş; Ebû Zerr de bu sözü bütün ümmete şamil bir hüküm olarak kabul ettiğinden mal, para biriktirmeyi yasaklamaya başlamıştır. Hz.Osman da, onun bu anlayışını yanlış gördüğünden, ona itiraz etmiştir. Gerçekten de bu hadisten Müslümanların üç dinar hariç,

mal veya para biriktirmelerinin caiz olmadığı sonucu çıkarılamaz.

11.Tehdid ve azarlama (et-Te'dib)

Hz.Peygamber'in tehdid ve ikaz kasdıyla mübalağalı ifadeler içeren sözler söylediğine dair pekçok örnek vardır. Bu tür hadislerde hadisin zahiri manasını kabul etmek yanlış olur. Mesela peygamberimiz bir hadisinde cemaate gelmeyenlerin evlerini başlarına yakmak istediğini söylemiştir. Hz.Peygamber'in cemaate gelmeyen Müslümanların evlerini gerçekten yakmak istediğini düşünmek yanlış olur. Bu sözün söylenmesindeki amaç, cemaatle namaz kılma konusunda gevşek davranan Müslümanları ikaz etmekten ibarettir.

12.Yaratılış icabı ve maddi ihtiyaçlar gereği olarak yaptıkları (et-Tecerrud anî'l-irşâd)

Bu kategori, yukarıda zikredilen kategorilerin dışında, Hz.Peygamberin bir insan olarak yaptığı işleri, davranışları içerir. Bu davranışlardan amaç ne dinî bir hüküm koymaktır, ne de Müslümanların kendisinin bu davranışlarına uymasını istemektir. Nitekim usûl-i fıkhîta da, bir kaide olarak, Hz.Peygamber'in insan olarak, yaratılış gereği ortaya koyduğu davranışların ümmeti bağlamayacağı kabul edilmiştir.

Yeme-içme tarzı, yediği içtiği yiyeceklerin cinsi, giyim, kuşam tarzı ve cinsi, yolda yürüyüşü, yolculukta hayvana binmesi, Vedâ haccından dönüşünde, ashabın toplanması için uygun bir yer alan "el-muhassab" mevkiinde konaklaması, sabah namazından sonra sağ tarafı üzerine uzanarak uyuması, Bedir harbinde İslam ordusunun mevzilerinin belirlenmesi ve hurma aşılama konusundaki tavsiyeleri gibi örnekler bu kategoriye girer. Bu ve benzeri husular dini bir özellik taşımadığından ümmetin bu konularda Hz.Peygamber gibi davranması gerekmez.⁴²

Görüldüğü gibi, ilk üç kategorinin bağlayıcılığı kesin olmakla birlikte, diğer kategoriler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Şu hususu da hatırlatalım ki, Hz.Peygamber'in Sünnet'inin büyük bölümü teşri amaçlı olup, Müslümanları bağlayıcı özelliktedir. Ancak bu, Sünnet'in tamamının bağlayıcı olduğu anlamına gelmez. Nitekim verilen örnekler —ki bu örnekleri çoğaltmak mümkündür— Sünnet'in tamamının bağlayıcı olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Binaenaleyh Sünnet ortaya konurken, bağlayıcı olan ve olmayan hususlara dikkat etmek son derece büyük bir önem arz etmektedir.

42. Muhammed Tahir b. Âşur'un bu tasnifi ve verdiği hadislerin kaynakları konusunda daha geniş bilgi için onun adigeçen "Makâsıdu's-Şeriatü'l-İslâmiyye adlı eserinin "İslam Hukuk Felsefesi" (İst., 1988) adıyla yapılmış tercümesine (s.47-65) bakınız.

Bu nokta gerçekten önemlidir, zira özellikle günümüzde birçok Müslüman, bağlayıcılık açısından farklılıklar arzeden Sünnet'i hiçbir ayırım yapmaksızın bir bütün olarak bağlayıcı kabul etmekte ve bu anlayıştan hareketle Hz.Peygamber neyi nasıl yapmışsa onu aynen taklid etmenin Sünnet olduğuna inanmaktadır. Tabiatıyla bu tür bir Sünnet anlayışı özellikle günlük hayatın çeşitli alanlarında tezahür etmekte ve "Sarı sarmak, şalvar —veya arabaların giydiği elbise "sevb"— giymek, masada yemek yemeyip yerde yemek, çatal bıçak kullanmayıp elle yemek, evlerde koltuk yerine yer minderleri kullanmak, ayakkabıyla namaz kılmak, camilerdeki halıları kaldırıp toprak zeminde namaz kılmayı teklif etmek vb." hususlar "Sünnet" olarak kabul edilip, bu hususlar üzerinde ısrarla durulmaktadır.

Kanaatimize göre bu tür bir Sünnet anlayışının —ki bu anlayışın doğru ve sağlıklı olduğunu kabul etmek mümkün değildir— ortaya çıkmasına yol açan sebeplerin başında, Sünnet tanımlarının bağlayıcılık konusunda herhangi bir açıklama getirmemesi gelmektedir.

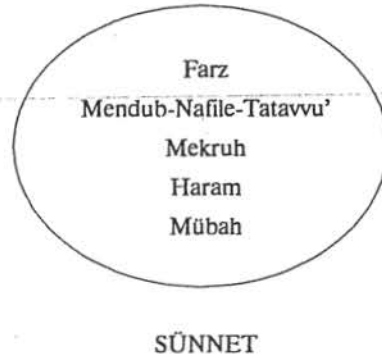
Buraya kadar yaptığımız değerlendirmeler Hadisçilerin, Usûl-i Fıkıhçıların ve Kelamcıların Sünnet tanımları için geçerlidir. Fıkıhçıların Sünnet tanımına gelince, bağlayıcılık konusunda açıklık getirmekle birlikte, onun da tartışılabilir yönleri bulunmaktadır.

Fıkıhçılar Sünnet'i "Farz ve vacipler dışında Hz. Peygamber'den gelen hükümler"⁴³ şeklinde tanımlarken, Sünnet'in farz ve vacip dışında kalan ve mutlaka yerine getirilmesi zorunlu olmayan hususlardan ibaret olduğunu kabul etmişlerdir. Bu durumda Fıkıhçılara göre Hz.Peygamber'in farz ve vacib niteliğindeki emirleri ve haram kılıcı nitelikleri yasakları Sünnet'in kapsamına girmemektedir. Diğer bir ifade ile Fıkıhçılar Sünnet'i "e'fal-i mükellefin" de denilen teklifi hüküm kategorilerinden birinin karşılığı olarak kullanmış olmaktadır ki, bu kategoriye fıkıh üsûlünde "mendub" adı verilmektedir. Bilindiği gibi teklifi hükümler a) Farz (vacib) b) Mendub c) Haram d) Mekruh e) Mübah kategorilerine ayrılır.⁴⁴ Fıkıhçılar da Sünnet'i farz-vacip dışındaki hükümlere hasrettiklerine göre, bu durumda Sünnet "mendub" un karşılığı olmaktadır. Bizce fıkıhçıların hatası işte bu noktadan kaynaklanmaktadır. Çünkü gayet aşikardır ki, Sünnet'i Hz.Peygamber'in sadece "mendub" türünden davranış ve hükümlerine hasretmek son derece vahim bir hatadır. Bunun hata olduğunu anlamak için Sünnet'in lugat manasına bir göz atmak bile yeterlidir. Arapçada Sünnet "yol, adet, gidişat veya siret" anlamına gelmek-

tedir. Söz konusu olan Sünnet Hz.Peygamber'in sünneti olunca, onun yolunun, gidişatının ve siresinin veya daha çağdaş bir tabirle "Hz.Peygamber'in ortaya koyduğu model" in sadece mendubları içermesi doğru olamaz. Zira malumdur ki, Hz.Peygamber'in bazı söz, hüküm ve davranışları —mesela namazın kılınış şeklini bize öğretmesi, zekatın nisap miktarları, haccın menâsiki gibi— "farz" kategorisine dahil olup, bazı hükümleri ve davranışları da —çoğu haram eden içkilerin azının da haram olması; süt anne, süt kardeş v.benzerleriyle evlenmenin haram olması gibi— "haram" kategorisine dahildir. Kur'an'da açıkça zikredilmeyen pekçok "farz" veya "haram" türünden hükümler vardır ki bunlar Hz.Peygamber'in "Sünnet"i tarafından vazedilmiştir.⁴⁵

Diğer yandan Usûl-i Fıkıh'da, fıkıhçıların "Sünnet" dediği hususların karşılığı olarak mendub, nafil, tatavvu gibi terimler kullanılmış iken, fıkıhçıların bunlara niçin "Sünnet" dediğini anlamak ta hayli zordur. Zira Sünnet'i bu anlamda kullanmaları için herhangi bir zaruret söz konusu değildir, çünkü "mendub, nafil, tatavvu" terimleri de aynı kategoriye karşılık olarak usûl-i fıkıh ve fıkıh'da kullanılmıştır. Dolayısıyla herhangi bir karışıklığa veya yanlış anlamaya yol açmaması için, "Sünnet" yerine "Nafil, mendub veya tatavvu" terimlerinin kullanılmasına özen göstermek daha doğru olacaktır.

Bu açıklamalar ışığında, öngördüğümüz Sünnet anlayışını bağlayıcılık açısından aşağıdaki şekilde şematize etmek mümkündür:

Şemada da görüldüğü gibi "Sünnet" aslında, Hz.Peygamberin "farz, mendub, mekruh, haram ve mübah" türünden davranış ve hükümlerini içeren bir "şemsiye kavram" dır. Dolayısıyla Sünnet'in, yani

43. Bu tür bir sünnet anlayışı ile bu anlayıştan kaynaklanan sünnet-i müekke ve sünnet-i gayr-ı müekke tanımları konusundaki tartışmalar için özellikle bkz: el-Leknevî, *Tuhfetu'l-Ahyâr fi İhyâi Sünneti Seyyidi'l-Ebrâr*, (Meçmuat'u'r-Resâil içersinde, s.163-216) (Hindistan, 1305), s.174- vd.

44. Bkz: Prof.Dr.Muhammed Ebu Zehra, *a.g.e.*, s.42 vd; Prof.Dr.Abdulvahhab Hallâf, *a.g.e.*, s.258, vd.

45. Bkz: eş-Şafîf, *er-Risâle* (Beirut, ? Tahkik: Ahmed Muhammed Şâkir), s.32-33.

* "Umbrella concept". Bu tabir Fazlur Rahman'a aittir. Bkz: *Islamic Methodology in History*, s.12.

Peygamber modelinin kesinlikle uyulması gereken farz ve haram kısımları yanında, uyulması veya kaçınılması arzu edilen, ancak yapılması zorunlu olmayan "mendub ve mekruh" kısımları ile bir de mübah olan kısmı bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi, gerek, hadisçilerin, usûl-i fıkıhçıların gerek fıkıhçıların Sünnet tanımlarının bağlayıcılık açısından yetersiz ya da hatalı oldukları anlaşılmaktadır. Yukarıdaki şemada görülen Sünnet anlayışı ise, hem Sünnet'in lugat ve istilah manasına daha uygun, hem de yanlış anlamaya yol açmayacak kadar açıktır.

Tabiatıyla böylesine geniş bir konunun bir tanım içerisinde ele alınması mümkün değildir. Nitekim bizim geliştirmeye çalışacağımız "Sünnet" tanımı içerisinde de, bu konuya bir-iki cümle ile açıklık getirmemiz söz konusu olamayacaktır. Ancak en azından —bizim burada yaptığımız gibi— bir Sünnet tanımı ortaya konduğunda, bunun akabinde Sünnet'in bağlayıcılığı konusunun da ele alınması gerekirdi. Fıkıhçılar yaptıkları Sünnet tanımında bağlayıcılık konusuna açıklık getirmeye çalışmışlarsa da, getirilen açıklamanın sağlıklı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Netice olarak yeni bir Sünnet tanımı geliştirilmeye çalışılırken, Sünnet'in bağlayıcılığı konusunun da bu tanımın hemen ardından ele alınmasının gerekli ve önemli bir husus olduğunu söyleyebiliriz.

4. Kur'an'ın Tanım Dışı Bırakılmış Olması

Klasik Sünnet tanımlarının belki de en önemli eksikliği —özellikle usûl-i fıkıhçıların bilinçli olarak yaptıkları gibi— Kur'an'ın tanım dışı bırakılmış olmasıdır. Bu tür bir yaklaşıma yol açan en önemli amil, muhtemelen, Sünnet'in Kur'an'dan tamamen bağımsız müstakil bir kaynak olarak görülmesidir. Sünnet'i Kur'an'dan bağımsız olarak ele alma eğilimini, şer'i delillerin Kur'an-Sünnet—icma— kıyas şeklinde sıralanmasında da açıkça görmek mümkündür. Aslında usûl-i fikh'in amaçları açısından bu tür bir Sünnet anlayışına gerek duyulmuş olabilir. Ancak mesele biraz daha derinliğine ele alındığında bu yaklaşımın beraberinde birtakım mahzurları da getirdiği görülecektir. Bizce bu mahzurların en önemlisi, Hz.Peygamber'in Sünnet'inin Kur'an'dan

bağımsız olarak ele alınabileceği, dolayısıyla Sünnet'i anlamak ve ortaya koymak için birinci planda Kur'an'a başvurmak gerekmediği düşüncesidir. Nitekim İslam tarihi boyunca Sünnet'i ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmalarda, İslam alimlerinin genellikle Sünnet'in kaynakları arasında Kur'an'a atıfta dahi bulunmamları ve Sünnet'i genelde rivayet edilen hadislere dayanarak ortaya koymaya ağırlık vermeleri dediklerimizi doğrular niteliktedir. Halbuki Hz.Peygamber'i Kur'an'dan ayrı mütealea etmenin imkanı yoktur. Zira onun Sünnet'inin, yani ortaya koyduğu model'in temel dayanağı bizzat Kur'an'dır; diğer bir ifade ile Sünnet temelde Kur'an'dan kaynaklanmıştır. Çünkü Hz.Peygamber'in inanç, düşünce, davranış ve hedeflerine yön veren, bunları belirleyen Kur'an'dan başka birşey değildir. Bu bakımdan Hz.Peygamber'in Sünnet'ini, *hayata aktarılmış bir Kur'an* şeklinde nitelendirmek⁴⁶ hiç te yanlış olmayacaktır. Nitekim bu şekildeki bir Sünnet anlayışının Hz.Peygamber'in sahabilerinde mevcut olduğunu gösteren meşhur bir rivayet de vardır ki, bu Hz.Aişe'nin, Hz.Peygamber'in ahlakı hakkında soru soranlara cevap olarak verdiği "Siz Kur'an'ı okumuyor musunuz? O'nun ahlakı Kur'an idi" sözüdür!⁴⁷

Kur'an'ın Sünnet kavramına dahil olduğuna dikkatleri çeken İslam alimlerinin sayısı pek azdır. eş-Şatıbi bu alimlerin başında gelmektedir. O, "*el-Muvafakât*" adlı eserinin "Sünnet"le ilgili bölümünde bu hususa dikkat çekerek şöyle demektedir:

[Sünnet] terimi bid'at karşılığı olarak ta kullanılır. Bir kimse Hz.Peygamber'in (s.a.v) uygulamalarına uygun bir şekilde hareket edecek olursa —bu uygulamalar ister Kur'an'da yer alsın, ister almasın— o kimse için "Sünnet üzredir" denilir. Bunun aksi yönde hareket edecek olursa, o zaman da "bid'at üzredir" denilir. Sanki bu kullanımla şeriat'ı getirenin uygulamaları dikkate alınmış ve uygulama Kur'an'ın gereği olmuş olsa bile bu uygulamalara "sünnet" denmiştir.⁴⁸

Yine o şöyle demektedir:

"Sünnet" terimi sahabenin uygulamaları için de kullanılır; bu uygulamalar ister Kur'an ve Sünnet'te bulunsun, ister bulunmasın.⁴⁹

Sünnet'in ihtivâ ettiği hususlar, Kur'an'a dayanır. Zira Sünnet Kur'an'ın özet şeklindeki ifadelerini açıklar, anlaşılmasında güçlük olan yönleri⁵⁰ izah eder, kısa ifadelerini genişçe açıklar; çünkü Sünnet Kur'an'ın

46. Bkz: Dr.Yusuf el-Kardâvi, *Keyfe neteâmelu ma'a's-Sunne* (el-Ma'hadu'l-Âlemî li'l-Fikri'l-İslâmî yay. 1990) s.23.

47. *Muslim*, 6. Salâtu'l-musafirîn, 18, no:139 (I.513); *Ebü Dâvud*, Salât (Bâb fi Salâti'l-Leyl) no:1342 (II.40); *en-Nesâî*, Kıyâmu'l-Leyl, 2 (III.199); *İbn Mâce*, 13, Ahkâm, 14, no:2333 (II.781-82); *ed-Dârimi*, Salât, 165, no:1483 (I.284). Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, VI, 54, 91, 111, 163, 188, 216.

48. *el-Muvafakât* (Kahire, ?) IV.4:.

ويطلق أيضاً في مقابلة البدعة، فيقال: فلان على سنة، إذا عمل على وقت ما عمل عليه النبي صلى الله عليه وسلم كان ذلك مما نص عليه في الكتاب أولاً، ويقال فلان على بدعة إذا عمل

على خلاف ذلك وكان ذلك الاطلاق إنما اعتبر فيه عمل صاحب الشريعة تاطلق عليه لفظ السنة من تلك الجهة وإن كان العمل يقتضى الكتاب.

49. (eş-Şatıbi, a.y.)
ويطلق أيضاً لفظ السنة على ما عمل عليه الصحابة، وجد ذلك في الكتاب أو السنة أو لم يوجد

açıklamasıdır. Nitekim «Sana zikr'i (Kur'an) indirdik ki, insanlara, kendilerine indirileni açıklayasın» (16/Nahl, 44) buyrulmuştur. Sünnet'te yer alan hiçbir husus yoktur ki, Kur'an mana olarak ona özetle veya geniş bir şekilde delalet etmiş olmasın.

Yine, Kur'an'ın şeriat'ın küllî ilkelerini ihtiva ettiğine ve şeriatın kaynağı olduğuna delalet eden herşey, bu dediklerimiz için de delil sayılır. Çünkü Allah «Hiç şüphesiz Sen yüce bir ahlak üzeresin» (68/el-Kalem, 4) buyurmuş, Hz.Aişe de bu ayeti «o'nun ahlâkı, Kur'an idi» diyerek açıklamıştır. Hz.Aişe o'nun ahlâkını sadece Kur'an ile sınırlamıştır ki, bu da Hz.Peygamber'in sözlerinin fiillerinin ve tasviplerinin Kur'an'a dayandığını gösterir.⁵⁰

Bu görüşünü sadece genel ifadelerle ortaya koymakla yetinmeyen es-Şatıbi, Kur'an'da ne kadar hüküm varsa, bunların aynen, hatta biraz daha geniş bir şekilde açıklanmış olarak Sünnet'te de mevcut olduğunu ileri sürerek şöyle der:

.....Genel olarak Kur'an'ın delalet ettiği hususlar, Sünnet'te eksiksiz olarak vardır; ayrıca Sünnet fazladan açıklama ve izahlar da içerir. Zira, Kur'an insanların elde etmeleri için her iki dünya ile ilgili yararlı şeyleri, sakınmaları için de, her iki dünya ile ilgili kötülükleri göstermiştir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi yararlı şeyler (masâlih) şu üç kategoriden birine dahildir.

1. Zarûriyat ve tamamlayıcı hususlar
2. Hacıât (ihtiyaçlar) ve tamamlayıcı hususlar
3. Tahsinîyyât ve tamamlayıcı hususlar

Kitâbu'l-Makâsîd bölümünde de zikrettiğim bu üç kategori dışında başka bir kategori yoktur. Sünnet'e bakacak olursak, onun da bu kategorilerin dışına çıkmadığını görürüz. Kur'an bu kategoriler alanında temel ilkeler getirmiş, sünnet ise bu ilkelerin detaylarını ortaya koymuştur. Sünnet'te hiçbir hüküm yoktur ki, bu üç kategoriden birine dahil olmasın.⁵¹

eş-Şatıbi bu önemli tespiti yapmakla yetinmemiş ve devamlı Kur'an ve Sünnet'in ihtiva ettiği hükümler arasında, yukarıdaki kategorileri esas alarak bir karşılaştırma yapmış ve böylece Sünnet'in aslında Kur'an'dan kaynaklandığını ortaya koymaya çalışmıştır.⁵²

Görüldüğü gibi yukarıda anlatılanlarla, klasik tanımların ortaya koyduğu Sünnet anlayışı arasında büyük bir fark vardır. Bizce doğru, tutarlı, mantıklı ve bu çağın şartlarına uygun olan, Hz.Aişe'nin veciz bir şekilde dile getirdiği ve eş-Şatıbi'nin geliştirdiği anlayıştır. Binaenaleyh Kur'an ile Sünnet birbirinden ayrılmaz bir bütündür ve Kur'an'ın Sünnet tanımı ve kavramı içerisinde yer alması zorunludur. Bu sebeptendir ki,

yapılacak yeni bir Sünnet tanımında Kur'an'a mutlaka yer verilmelidir. Aksi takdirde klasik Sünnet tanımlarında olduğu gibi, Hz.Peygamber'in ortaya koyduğu model, onun sadece Kur'an dışındaki söz, fiil ve takrirlerine indirgenecek olursa, birtakım hataların ve istenmeyen durumların ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Nitekim gerek tarihte gerek günümüzde ortaya çıkmış bu tür hataların bulunduğunu görmek mümkündür. Mesela kadının sosyal statüsü, siyasi hakları, boşanma, devlet başkanının Kureyş kabilesinden olma zorunluluğu, recm cezası, dâru'l-harp'de faiz'in caiz olup olmaması gibi günümüzde tartışılan, üzerinde yazılıp çizilen birçok konudaki sıkıntılar, Kur'an ile Sünnet'in bir bütün olarak ele alınmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca son zamanlarda İslam'a yöneltilen karalama ve tahkir faaliyetleri de —maalesef ard niyetle ve peşin fikirle yola çıkıldığı aşikâr olduğundan dolayı bunlara ilmi manada bir "tenkid" dememiz mümkün değildir— büyük ölçüde Sünnet'in Kur'an ile bir bütün olarak ele alınmamış olması sonucunda, aslında Kur'an'ın nassı veya ruhu ile çeliştiği ve İslam'ın ilkelerine ters düştüğü halde Hadis kitaplarımıza girebilen birtakım hadislerden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu sebeplerdir ki, son zamanlarda bazı İslam alimleri⁵³ —ki bunların sayısı çok azdır— problemlere yol açtığı görülen bazı hadislerle karşı tenkitçi bir tavır takınmaya başlamışlar ve bu hadislerle yönelttikleri tenkitleri de —isabetli bir şekilde— Kur'an'ı esas alarak geliştirmeye itina göstermişlerdir. Yapılan bu tenkitlerin dayandığı temel varsayım ise, Hz.Peygamber'in Sünnet'inin Kur'an'a ters düşmesinin mümkün olmadığıdır.

Bütün bunlar da göstermektedir ki, Sünnet'in ortaya konulmasında, onun Kur'an ve İslam'ın temel ilkeleri ile birlikte ele alınması zorunludur. Bu zorunluluk "Sünnet" in tanımı için de aynı şekilde geçerlidir. Sonuç olarak yapılacak yeni bir Sünnet tanımında Kur'an'a yer verilmesinin şart olduğu anlaşılmaktadır.

YENİ BİR SÜNNET TANIMINA DOĞRU

Buraya kadar yaptığımız tespitler göstermektedir ki, klasik Sünnet tanımları ve bu tanımlar çerçevesinde oluşan Sünnet anlayışları birtakım eksiklikleri ve yanlışlıkları da beraberinde getirmiştir. Bu durumun düzeltilmesi için, çağın şart ve ihtiyaçlarına uygun, Hz.Peygamber'in (s.a.v) Sünnet'inin ruhuna daha sadık,

50. eş-Şatıbi, a.g.e., IV.9 eş-Şatıbi, bu sözlerinin akabinde, kendisinin bu görüşüne yöneltilen itirazlara cevap vermektedir.

51. eş-Şatıbi, a.g.e., IV. 19-20.

52. A.g.e., IV.20-22. Ayrıca bkz: eş-Şafî, *er-Risâle*, s.92, Paragraf: 303.

53. Meselâ bkz: Muhammed el-Gazâlî, *es-Sunnetü'n-Nebeviyye beyne Ehli'l-Fıkh ve Ehli'l-Hadis* (Beyrut, 1989); es-Seyyid Salih Ebûbekr, *el-Advâu'l-Kur'aniyye fi'kâsahi'l-Ehâdisi'l-İsrâiliyye ve tahirî'l-Buhârî minhâ*, Mısır (?) el-Gazâlî'nin kitabı, ele aldığı konuların çeşitliliği dolayısıyla kayda değer bir çalışmadır. Bu eserde ele alınan konulardan bazıları şunlardır: Kadınlarla ilgili konular —peçe, aile, kadının statüsü, şahitliği— şarkî-müzik, yeme-içme, giyim-kuşam adabı, Fitnen hadisleri.

Yeni bir "Sünnet tanımı" ve bu tanım çerçevesinde yeni bir "Sünnet Anlayışı" geliştirmek, bizce hayatî önemi haiz bir konudur. Geliştirilecek olan yeni Sünnet tanımı klasik tanımların eksikliklerinden uzak olmak zorundadır. Bu sebeple yapılacak tanımın a) Bütün İslamî disiplinler için geçerli tek bir tanım olması, b) Sünnet'in sadece bireysel değil, toplumsal ve evrensel boyutunu da gözönünde bulundurması, c) Yapılacak Sünnet tanımında Kur'an'a mutlaka yer verilmesi gerekmektedir. Ayrıca bir tanım içerisinde yer alması mümkün olmadığı gözönünde bulundurularak, Sünnet'in bağlayıcılığı konusunun, Sünnet tanımının akabinde ele alınması uygun olacaktır. Bu hususlara ilaveten, Sünnet'in konusu ile amacının da ayrı birer başlık altında ele alınması, yararlı olacaktır. Bu çerçevede Sünnet'in tanımı, bağlayıcılığı, konusu ve amacına dair teklif ettiğimiz denemeyi sunuyoruz:

Sünnet'in Tanımı: Hz. Peygamber'in kendi döneminde İslam Toplumunu, akide, ibadet, tebliğ, siyaset, ekonomi, eğitim, ahlak, hukuk vb. bireysel ve toplumsal hayatın her alanında yönlendirip yönetmede, Kur'an başta olmak üzere, esas aldığı ilke ve prensipler bütününe oluşturduğu bir zihniyet ve dünya görüşüdür.

Sünnet'in Bağlayıcılığı: Hz. Peygamber'in Sünnet'i bir bütün olarak, bağlayıcılık bakımından aynı derecede olmayıp, kesin bağlayıcı (Farz-Haram) ihtiyarî (mekruh, müstehap, tatavvu, nafil) ve nötr (mubah) olmak üzere çeşitli kategorilere ayrılır. Sünnet ortaya konurken bu hususun gözönünde bulundurulması gerekir.

Sünnet'in Konusu: Hz. Peygamber'e (a.s.) rehberlik eden bu ilke ve prensipleri, Kur'an'dan ve elimizde mevcut Hadis-Siret kaynaklarında mevcut güvenilir rivayetlerden çıkarmak, sonra bu prensipleri çağın şart ve ihtiyaçları ışığında yorumlayıp bir sistem haline getirmek.

Sünnet'in Amacı: Beşeriyete karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu evrensel misyonu gerçekleştirme için, beşeri hayatın her alanında Sünnet'in koyduğu ilkeleri esas alan yeni bir İslam toplumu ve medeniyeti modeli oluşturmak.

Bir başlangıç olmak üzere giriştiğimiz bu mütevazı denemenin ilim ve fikir adamlarımızın yapıcı tenkit ve katkılarıyla olgunlaştırılacağına inanıyoruz. Başarı Allah'tandır.*

* Bu makale Sünnet'in günümüz meselelerinin ele alınacağı bir çalışmanın bir bölümünü teşkil etmektedir. Makalenin amacı sadece yeni bir Sünnet tanımı ortaya koymaktan ibarettir. Bu çalışmanın geniş bir şekilde izahı ise müteakiben yayınlamayı düşündüğümüz ikinci bir makalede sizlere sunulacaktır.

**TERCİHİNİZDE
HAKLISINIZ**

31 Aralık 1990 tarihi itibarıyla
**TOPLADIĞIMIZ FONLAR
400 MİLYAR**

1990 yılında "Katılma Hesabı" sahiplerine
**DAĞITTIĞIMIZ KÂR
80 MİLYAR**

**GÜVENİNİZLE
BÜYÜYORUZ**

"Faizsiz Sistem"

FAİSAL FİNANS KURUMU

GENEL MÜDÜRLÜK
Nispetiye Cad. No 46
Topkapı-İSTANBUL
Tel: 151 65 20 (20 Hat)
Fax: 145 56 33
Telex: 25 854 Rb tr

ANKARA ŞUBESİ
Atatürk Bul. No 60
Kızılay-ANKARA
Tel: 117 44 40 (3 Hat)
Fax: 117 44 42

İZMİR ŞUBESİ
Cumhuriyet Bul. No 64
Körfez-İZMİR
Tel: 19 23 54
Fax: 19 40 02

KONYA ŞUBESİ
Atatürk Cad. No 24
KONYA
Tel: 10 72 15 (3 Hat)
Fax: 10 63 34

BURSA ŞUBESİ
Ömer Söğütö Sok.
No 8
BURSA
Tel: 20 38 33
Fax: 21 26 02

ADANA ŞUBESİ
Çarşıya İle Mer.
ADANA
Tel: 11 01 03 (3 Hat)
Fax: 11 68 10

SANLIURFA ŞUBESİ
Korunup Meydanı 131
Ticaret Ocağı Karşısı
SANLIURFA
Tel: 154 21
Fax: 154 24

SAKARYA ŞUBESİ
Daha Caseler No: 23
SAKARYA
Tel: 42991
Fax: 42190